

საქართველოს მთაბაბე

№ 11

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

აკადემიკოსი მარტი და მისი მოწინააღმდეგეები ჩვენ-
ში—ალაროდელიისა; ჩვენ და ცხოვრება—ფ.
გოგიჩაიშვილისა; ფსალმუნა—ა. შანშიაშვი-
ლისა; ფინჯანდია—გ. გვაზავასი; * * *—შ.
ამირჯიბისა; მ. საფაროვა-აფაშიძისა—ნ. ყ-
ნისა; რედაქტორის სრავა—ილ. ელევთეროვი-
სა; ცხოვრება, ომანი—მოპასანისა;

10 იანვარი

კვირეული საზოგადოებრივი, სასაზოგადოებრივი და სალიტ. კურსალი

1910 წ.

აკადემიკოსი ნ. მარტი და მისი მოწინააღმდეგე- რანი ჩვენში

დიდი აურ-ზაური გამოიწვია ამ უკანასკნელად
ბ-ნ გ. გვაზავას წერილმა აკადემიკოს ნ. მარტის შე-
სახებ. ქართულმა, რუსულმა და სომხურმა პრესამ
ხმა ამოიღო და თვისი აღშფოთება გამოსთქვა ბ-ნ გ.
გვაზავას წერილის წინააღმდეგ.

მაგრამ უბედურება ის არის, რომ გარდა გა-
ზეთ „დროებისა“ არავის არ ამოუღია გულ-წრფე-
ლად ხმა. რუსული პრესა იმან კი არ აღშფო-
თა, რომ მარტს უმართებულოდ მოეპყრნენ, არა-
მედ იმან გაახარა, რომ ბ-ნმა გ. გვაზავამ „მოიტეხა
კისერი“. სომხურ პრესასზედ არას ვიტყვი, რად-
განაც სომხური არ ვიცით და არ ვადევნებთ თვალ-
ყურს სომხურ პრესასა. ხოლო ქართულმა პრეს-
სამ გულ-წრფელად იგონო ტკივილი და სრულიად
გულ-წრფელი წერილებიც დასტამბა, რომელიც
გ. გვაზავას პიროვნების წინააღმდეგ კი არ იყო
მიმართული, არამედ იმ მართლაც ყოველად
საზოგადოებრივი მიმართულების წინააღმდეგ, რომელ-
საც ჩვენში ფეხი აქვს მოკიდებული და რო-
მელმაც ბ-ნი გ. გვაზავა, როგორც უბრალო მკით-
ხველი, პირდაპირ შემთხვევით შეიყვანა შეცდო-
მაში. ასე მსჯელობდა, და სამართლიანადაც, მაგა-
ლითად, ბ-ნი კიტა აბაშიძე „დროებაში“ დაბეჭდილ
თავის წერილში. ავტორმა კარგათ იცის, სად არის
სათავე გ. გვაზავას პირველ წერილის უმართებუ-
ლობისა.

ჩვენ არსებითად არ შეგვხვებოდა არც ბატონ
გ. გვაზავას, არც მოსე ჯანაშვილსა და მით უმე-
ტეს აკადემიკოსს ნიკოლოზ მარტს. ამ უკანასკნე-
ლის კრიტიკა რომ შესძლოს კაცმა, საჭიროა მის
თხზულებათა არა მარტო წაკითხვა, არამედ შეს-
წავლა, ამას კი მრავალი ენის ცოდნა და სპეცია-
ლური მომზადება უნდა. ჩვენც ამისათვის ძალა არ
შეგვწევს. იგი სპეციალისტთა საქმეა, და ალბათ

ოდესმე კიდევ დააფასებენ ღირსეულად ამ დიდი
მეცნიერის ნაწარმოებსა, მხოლოდ აი რა გვაქვს
სათქმელი. მართლაც უბედურებაა, რომ დღეს მარ-
ტო მარტი იკვლევს მთელს დედა-მამის ზურგზედ
სომხურსა და ქართულს ლიტერატურას ერთად.
იგი მას ადარებს, იკვლევს მათ ურთიერთზედ
გავლენას, სცდილობს კიდევ შემქმნას ერთობა
ქართულისა და სომხურის ფილოლოგიისა. რასა-
კვირველია ასეთ შემთხვევაში შეუძლებელია სას-
წორი ან სომხისაკენ არ გადინაროს და ან ქართვე-
ლისაკენ. თუ სომხისაკენ გადინარა, ქართველები
დარჩებიან უკმაყოფილონი, ქართველისაკენ,—
სომხები ასტეხენ აურ-ზაურს. ან თუ რომელიმე
დამყაყებელი და ძვალ-რბილში გამჯდარი შეცდო-
მა გამოააშკარავა მეცნიერმა, მაშინვე ყოველის მხრი-
დან ასტეხენ განგაშს. ასეთია ეროვნული თავმოყ-
ვარეობა. თვითონ მარტის აზრით ასეთი თავმოყვა-
რეობა მეტი აქვთ ხოლმე ყოველთვის პატარა ერებს,
და აბა ერთი იმავე მარტსა ჰკითხეთ,—ვის უფრო
ბევრი აქვს ეს თავმოყვარეობა,—სომხებსა თუ ქარ-
თვლებსა,—დარწმუნებული ვარ მარტი არ იტყ-
ვის—ქართველებსა. მარტის აზრით მთელს სომ-
ხურს ძველს ლიტერატურას მძლავრი ბეჭედი აზის
ასეთის უკიდურესის ნაციონალიზმისა, და რამდენი
შრომა დასჭირვებია ამ მეცნიერს, რომ ქვეშარი-
ტება ეხილა ხოლმე ნაციონალიზმისაგან დამახინჯე-
ბულ სომხურ დოკუმენტებში. და თქვენა გგონიათ,
—სომხები ძლიერ მადლობენ იყენენ მარტის
მიერ ქვეშარიტების ასეთის სიყვარულისათვის?—
სრულიად არა. ჩვენ არ ვადევნებთ თვალ-ყურს სომ-
ხურ ლიტერატურას, თორემ ვნახავდით, რომ
მარტს მათთან პოლემიკა ხშირად უხდებოდა. თვითო-
ეულ იმის თხზულების ტექსტში ან სხოლიოში
მოიპოვება მძლავრი ტირადა რომელიმე სომხის პატ-
რიოტის მეცნიერულ პრეტენზიების წინააღმდეგ.
ასეა ქართულ პრესაშიაც, და კიდევ მეტად, რად-
განაც ნ. მარტი ქართველად ეგულება ყველას. არც
შეიძლება სხვანაირად იყოს, რადგანაც მარტი ცო-

ცხალ საგანს იკვლევს და მკვდარ წარსულსაც კი აცოცხლებს.

გარდა ამისა, მეცნიერი ღმერთი ხომ არ არის! იგი შესცდება ხშირად, თუ მუდამ კვლევა-ძიებაშია. არ შესცდება მხოლოდ ის, ვინც თავის დღეში არას იკვლევს „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ მარსს თავისი ჰიპოტეზა ჰქონდა, იგი არ გამართლდა,—ამით მეცნიერს არც უმეცრება და არც ლალატი არ შეეწამება. ამით მარსს შოთასთვის გვირგვინის მოხდა არ უნდოდა. ბ-ნმა ივ. ჯავახიშვილმა სულ გამოსტოვა წმ. ნინოს ამბავი თავის „ქართველ ერის ისტორიიდან“, რადგანაც წმ. ნინოს მოღვაწეობაზედ მეცნიერულის დანამდვილებით არა ითქმის რა, და მოდით აბა და ლალატი, ან ჩვენი ეროვნული დიდებისათვის გვირგვინის მოხდის სურვილი შესწამეთ ამ ფრთხილსა და სწორს მეცნიერსა და ყოველად უმწიკველ პიროვნებასა! არც მარსს მოუხდია გვირგვინი დიდებისა არც წმ. ნინოსთვის, არც რუსთველისათვის, არც ჩვენი წარსულისათვის. მას ჰიპოტეზები ჰქონდა და აქვს, როგორც ყოველ ნიჭიერ მეცნიერსა, და როდესაც რომელიმე ჰიპოტეზა გამართლდება, მეცნიერიც თავის აზრს იცავს და უფლებაცა აქვს დაცვას, როდესაც კი გამტყუნდება, იგი თვითვე აღიარებს თავის შეცდომასა და სხვა მხრით მოუვლის საგანსა. ნ. მარსს, მაგალითად, თავის დღეში არ უთქვამს წმ. გრიგოლი მოვიდა საქართველოში და განათლავა. მისი აზრით საქართველოში ქრისტიანობა ვრცელდებოდა თან. და თან, სხვა და სხვა ქვეყნებიდან, სხვათა-შორის სომხეთიდანაც, ხოლო წმ. გრიგოლის მოღვაწეობის ამბავი იმავ მარსის აზრით არ არის უტყუარ ქეშმარიტების მლადღებელი, არამედ ლეგენდა, და მასაც მძლავრი ბეჭედი ასვია სომხური ნაციონალიზმისა. აგრეთვე მარსს თავის დღეში არ უთქვამს, რომ საქართველო სომხეთის ნაწილი იყო. მოსე ჯანაშვილი უწყრება მარსს, —უნდელი მასალა გადმოალაგა უწმინდესი სინოდის წინაშე საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის დაცვის დროსაო, და მას მარსისა კი არა, არამედ მარსის მიერ მოყვანილი სხვისი სიტყვები მოჰყავს: „საქართველო—ადგილია სომხეთში, ბერძნულის მსგავს ენით. ჰყავს მეფეუკა, რომელიც ყაენს ემორჩილებაო“. —აბა მარსი, რომელმაც უდიდესი ენერგია ქართულ ენის კვლევას მოახდოდა, იმას იტყუა და, რომ ქართული ენა ბერძნულის მსგავსიაო! სხვა რომ არა იყოს რა, ეს იქნებოდა უცნაური!..

საერთოდ ჩვენ მხოლოდ ერთი ფაქტი გვაქვს მხედველობაში: თვით ნამოქმედარი ნ. მარსისა. თავი დაუანებოთ მის ჰიპოტეზას—ეს სპეციალისტ მეცნიერთა საქმეა და თვით შემომქმედ მეცნიერისა. ჩვენ თვალწინ არის აუარებელი ნაკვლევი დიდის მეცნიერისა: ქართული საერო ლიტერატურა მეთორმეტე საუკუნისა, იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შემოქმედების გარჩევა, იპპოლიტეს „ქება-

თა-ქება“, „წარტყვევანი იერუსალიმისა“, და სხვანი,—კვლევანი ორიგინალურ და ნათარგმნ ქართულ საერო და სასულიერო ლიტერატურულ ნაწარმოებთა. მზადდება „ცხოვრებაი გრიგოლ ხანძთელისაი“, „ვეფხისტყაოსანი“ და სხვანი. რომ მარსს არა, თავის დღეში ვერ წავიკითხავდით ვერც ორ ჩახრუხადესა, ვერც იერუსალიმის წარტყვევანას, —რომელიც თუმცა თარგმანია, მაგრამ შედევრია ქართული ენის სისრულისა და მუსიკობისა; არ გვექნებოდა წარმოდგენა პეტრიწზედ და სხვ. ვინ იცის აგრეთვე, რა ნათელს მოჰყენს ჩვენს აზრში სწორედ „ვეფხისტყაოსანის“ მარსის გამოკვლევა. მაგრამ რა არის ეს დიდი ღვაწლი შედარებით იმ უდიდეს ღვაწლთან, რომელიც ნ. მარსმა დასდვა თვით ქართული ენის წინაშე. მისი ქართული გრამმატიკა, როგორც ერთხმად აღიარებს ყველა მკოდნე და მსმენელი მარსისა, ერთი უშესანიშნავეს მეცნიერულ თხუზულებათაგანია საზოგადოდ, რომელიც ნათელსა ჰყენს თვით მსოფლიო ისტორიას. და კიდევ რა ღვაწლს დასდებს მეცნიერებასა ეს ახალ-გაზრდა მეცნიერი, როგორ გააბრწყინებს სწორედ ქართული ენისა და ლიტერატურის ღირსებასა და მნიშვნელობას, —ეს მომავლის საქმეა.

მხოლოდ ერთი რამ არის უბედურება ჩვენთვის, მკითხველთათვის. როგორც ზემოდა ვსთქვით, მარსი ერთად-ერთი მუშაობს ამ დარგში. ათი, ოცი მარსი რომ იყოს, ან თუ გინდ ორი მაინც, მაშინ ისინი ურთი-ერთის კრიტიკითა და შესწორებით რასაკვირველია უფრო ნათელ-ჰყოფდნენ თვით ქეშმარიტებასაცა და ჩვენც უფრო ადვილად ვიხილავდით სიმართლესა. მაშინ, რასაკვირველია, უფრო გამოირკვეოდა ქართველთა ორიგინალობაცა და წამბაძველობაც. ერთს მეცნიერს კი, რაც თუ გინდ დიდი გენიოსი იყოს იგი, ყოველთვის შეუძლია შეცდომაცა და გატაცებაც და ამით ქეშმარიტება რასაკვირველია ზარალობს. წარმოდგინეთ, რა იქნებოდა სხვა მეცნიერებათა დარგებში, რომ თითო-ოროლა მეცნიერის მეტი არ იყოს და ლეგიონი მეცნიერთა არ განამტკიცებდეს ქეშმარიტებას ურთი-ერთის კრიტიკითა და შესწორებითა.

ბოლოს,—ერთ შეცდომას სჩადიან ჩვენები, როდესაც მარსს ეკინკლავებთან. ჩვენ გვინდა რომ მარსისათვის ქართული ენა და ლიტერატურა მართო ობიექტი კი არ იყოს კვლევისა, არამედ მისი სიყვარულის საგანიც. ჩვენი სურვილია, მარსის ფსიხიკაში იყოს ჩაქსოვილი ყოველი ქართული სიტყვა, ძველ პერგამენტზედ წვალებით ამოკითხული, ყოველი წვრილმანი ქართველის წარსული ცხოვრებისა. ჩვენი ნატურაა, მარსმა მეცნიერულ ობიექტივობას ეროვნული გრძნობაც ზედ დაართოს და ამ ცეცხლით განაცხოველოს თავისი კვლევანი. რასაკვირველია არა ლალატი ქეშმარიტებისა, —არამედ ამ ორი თვისების ბუნებრივი შეერთება გვენატრება

მარის სულში, და რადგანაც ქართველებზედ სომეხთა გავლენას იგი თითქოს აქარბებსო ბევრის თვალში, ამიტომ იგი სომხური ეროვნული გრძობით გვგონია გატაცებული! მაგრამ ეს შემცდარი აზრია. ჯერ ერთი იმიტომ, რომ შეიძლება თვით მეცნიერება შეიქმნეს ადამიანისათვის სიყვარულის საგანიც და ამორჩეულ საგანს იგი ისეთის გატაცებით ეტრფოდეს, რომ ყოველისფერს იხილავდეს თავისი საყვარელი მეცნიერების სპეციალური თვალთახედვით. ბევრია ასეთი მაგალითები მეცნიერთა შორის, განსაკუთრებით ისტორიკოსთა და სიძველეთა მკვლევართა შორის. შეიძლება მარრი, როგორც არმენისტი, გაიტაცა არმენოლოგიამ, როგორც მეცნიერი, და გადააქარბა, მაგრამ ეს მის სომხობასა და ქართველების მტრობას სრულიადაც არ მოასწავებს, მით უმეტეს, რომ ის ძველი სომეხები, რომლებითაც მარრი გატაცებულია, თვით მარრისავე აზრით აღარ არსებობენ, ის ძველი ქართველები კი, რომელთაც მარრი უფრო წამბადველობას აწერს, ვიდრე შემოქმედებას სომეხებთან შედარებით, სომეხებთანვე შედარებით დღესაც არსებობენ, და მარრიც ნახევრად მათი შთამომავლობისაა. მეორე, — მარრს ჩვენ ვერ მოვთხოვთ, როგორც კერძო ადამიანს, ქართველ პატრიოტობას, და ისეთ პატრიოტობას, რომ მან მეცნიერული ქმედებებაც მსვერბლად შესწიროს მას. ვინ იცის, იქნებ მას მეცნიერება უფრო უყვარდეს სომეხებზედ და ქართველებზედ. სხვა არა იყოს რა, იგი მწიდიდურ შოტლანდიის შვილია, და რა უფლებით უნდა მოესთხოვოთ მას უარ-პყოს თავისი ნახევარი არსება, და თავისი პიროვნება ისეთ ქართველ ნაციონალისტად აღიაროს, რომ ამ ნაციონალიზმით იხელ-მძღვანელოს მეცნიერებაშიც.

მომიტყვეთ, თუ ეს სიტყვები კერძო ადამიანის სულში ხელის ფათური გამოვიდა, მაგრამ რასაც ვგრძნობ, იმას აღვიარებ გულ-წრფელად, და მგონი დროა, ბოლო მოეღოს საუკუნოდ იმ-გვარ ლაპარაკს, რომელიც კი ხანია სწარმოებს მარრის ირგვლივ, თუ ვისმეს რამე სათქმელი აქვს, — მეცნიერული კრიტიკა და არა ჯანაშვილისებურ კანტი-კუნტ სათუო შენიშვნათა შეხანხვლა საჭირო, თორემ ქართველობა და ისეთი კაცის ქართველობა, რომელიც შთამომავლობითაც მგონი ქართველებზედ ნაკლებ ხალხს არ ეკუთვნის, — რა შუაშია მეცნიერებაში. ჩვენ იმისიც უდიდესი მადლობელი უნდა ვიყოთ, რაც მარრმა თავისი დაუღალავი შრომით დავწლი დასდო ქართველებსა როგორც სიყრმეში, ისე მაშინ, როცა უდიდესი მეცნიერი შეიქმნა.

ალაროდელი

ჩვენ და ცხოვრება

ინტელიგენცია და სახალხო შეურნეობა.

ჩვენს ცხოვრებაში, ბევრ სხვა საკვირველებასთან, ერთი საკვირველება ისიც არის, რომ ჩვენ, ქართველები, რაც უფრო წინ მივდივართ სწავლავანათლებით, მით უფრო უკან ვიწვევთ, საეკონომიო ბარაქიანობითა და ნიეთიერის კულტურით. სხვაგან, სხვა ხალხებში, ასეთი ამბავი შეუძლებელი და წარმოუგენელია, — იქ სწავლავანათლების გაერცვლებას ყოველთვის შედეგად მოსდევს ეკონომიურ ცხოვრების გაღვივება და ნიეთიერ კულტურის გაძლიერება, — მაგრამ ჩვენში ეს — ასე ვთქვათ — ზოგადი კანონიც არ მართლდება და აქსიომაც ტყუილი გამოდის.

ეს საკვირველება იმით აიხსნება, რომ სხვა ხალხებს არა აქვთ ჩვენსავით ცალმხრივი და პრაქტიკულ მოსაზრებას მოკლებული მიმართულება სწავლავანათლების საქმეში. თვით სწავლავანათლების ორგანიზაცია შეგუებული და შეწყობილია ხალხის როგორც ნიეთიერ, ისე გონებრივისა და ზნეობრივ კულტურის საქმეებსთან და ამიტომაც ნასწავლ ხალხის გამრავლება იქ მართლადენ „მწიგნობართა“ და „კალმოსანთა“ გამრავლებას კი არ მოასწავებს, არამედ საეკონომიო ასპარეზისთვის ახალ პროგრესულ ძალის შემატებასაც ნიშნავს. ჩვენ კი სრულიად ცალმხრივი წარმოდგენა გვაქვს სწავლავანათლებზე; ჩვენ ისეთ სწავლასა და სასწავლებელს ვეტრფით, რომელიც თანამედროვე საღებმცემო წარმოებისთვის ძალას არ გვმატებს და, პირიქით, — თუ საეკონომიო საზომით გავშინჯავთ, — სახალხო მეურნეობისთვის მხოლოდ პარაზიტებს გვზრდის.

უეჭველია, ეს აზრი არა ერთსა და ორს ქართველ მკითხველს ეუცხოვება. ჩვენში ერთგვარი კულტია შექმნილი ინტელიგენციის მიმართ. რაღაც ისეთ თილისმად გვაქვს მიჩნეული „ზოგადი“ სწავლა და „ენციკლოპედიური“ ცოდნა, რომ რაგვარი საქმეც უნდა წარმოსდგეს ჩვენში, ყველაფრის ოსტატად და მომგვარებლად ინტელიგენციას დავასახელებთ ხოლმე. მეტად ძნელია ჩვენში იმ აზრის გავრცელება, რომ ის მწიგნობრული სწავლა, რომლისთვისაც ჩვენ წლებზე ფებს ვიდგამთ, ნამდვილად არა თუ გამოსადეგი, — პირიქით, მანველი და ხელის შემშლელია პრაქტიკულ სამეურნეო საქმიანობაში.

ამ მანველობის მიზეზია სასწავლებლის მზრით: ა) „მწიგნობრული“ ხასიათი სწავლებისა, ბ) მხოლოდ სწავლება და არა აღზრდა მოსწავლეთა და გ) პრაქტიკულ საქმიანობისთვის შეუფერებელ სულიერ მიღრეკილების განვითარება ახალგაზღვრაში.

როგორც ყველამ იცის, სწავლავანათლების დანიშნულებაა ადამიანის გონებრივისა და ზნეობრივ კულტურის განვითარება. თანამედროვე სასწავლებლებ-

ლი ზნეობრივ კულტურას, ე. ი. აღზრდას, სრულიად ლიად არ აქცევს ყურადღებას, ხოლო გონების „განათლების“ მხრით მარტოოდენ გონების ერთადერთ ნიქს—მეხსიერებას—ავითარებს. დამოუკიდებელი აზროვნება, მსჯელობა, დაკვირვება, მეთოდის შეთვისება და სხვ.—ყველა ამ მხარეების განვითარება ახალ-თაობაში სასწავლებლის მხრით უყურადღებოდ არის დატოვებული.

„მთელი სწავლება ჩვენს სასწავლებლებში—ამბობს ერთი ცნობილი მეცნიერი—სახელმძღვანელოებისა და კარნახით დაწერილის დაზვიანებაზე არის დამყარებული. ერთმა გიმნაზიის მასწავლებელმა გადამომცა: ძლივს-ძლივობით გავბედე თაოსნობა გამოამჩინა და მოწაფეებისთვის ბოტანიკის სწავლება მცენარეთა სახელების გაზეპირებით კი არ დამეწყა, არამედ თვით მცენარეების ჩვენებითა და გაშინჯვითა. ყველა სხვა მეცნიერებასაც—ფიზიკას, ქიმიას და სხვა—ისევე დაზვიანებით ასწავლიან ჩვენს სასწავლებლებში. მართალია, ინსტრუმენტებიც აქვთ, მაგრამ ამ ინსტრუმენტებს უფრო აჩვენებენ ხოლმე მოსწავლეებს, ვიდრე ახმარებენ, და ამასაც მხოლოდ იმიტომ სჩადიან, რომ ცოტა მაინც დაუთმონ ექსპერიმენტალურ მეთოდს, რომელსაც ასე არ სწყალობს უნივერსიტეტი, თუმცა პროფესორების სიტყვით—თეორიაში—მუდამ ამ მეთოდის ქებაში არიან. იმიტომაც ჩვენში სრულიად ჩაჰქრა გემო და მისწრაფება მეცნიერულ კვლევა-ძიებისადმი. მოსწავლე იზვიანებს თავიდან ბოლომდის სქელ სახელმძღვანელოებს; ეს გაზვიანება მას საშუალებას აძლევს დიპლომი მიიღოს, ადგილი იშოვნოს, პროფესორიც გახდეს, მაგრამ იგი ვერასდროს ვერ შესძლებს რამე მეცნიერულ კვლევა-ძიებას შეუდგეს. ორიგინალობისა და ინიციატივის ყოველი ნასახი მასში სამუდამოდ ჩამქრალი არის.

„მაგრამ უებ დაზვიანებულს გონება მალე ივიწყებს, და მოწაფეებსაც, რამდენსამე თვეში სასწავლებლიდან გამოსვლის შემდეგ სრულიად ავიწყდებათ, რაც უსწავლიათ. იმათ, რომლებმაც ეგზამენის დღეს სავსებით იცოდნენ სასანიდების გენეალოგია და გეომეტრიის ყველა კანონები, რამდენისამე ხნის შემდეგ უბრალო ამოცანის გაკეთებაც კი აღარ შეუძლიანთ“

უეკველია, სწავლების აღნიშნულ სისტემას თვალსაჩინო დამაბრკოლებელი შედეგი მოსდევს პრაქტიკულ საქმიანობისათვის. მაგრამ ეს საკითხი უფრო პედაგოგიის ფარგალს ეკუთვნის და ამ ჟამად ჩვენი წერილის საგანს მაინც და მაინც არ შეეხება.

უფრო მნიშვნელოვანია ახლანდელ სასწავლებლის ნაკლი, რომელიც აღზრდის უყურადღებოდ დატოვებაში გამოიხატება. არც ერთ იმ მორალურ თვისებას, რომელიც სამეურნეო ასპარეზზე წარმატებისა და ნაყოფიერობის აუცილებელი პი-

რობა არის, არც გიმნაზია და არც უნივერსიტეტი არ ფურჩქნის და არ ანვითარებს. ეს ფრიად საჭირო თვისებებია: ნიქი თაოსნობისა, მაგარი ნება და მტკიცე ენერგია. და აბა რა თაოსნობა უნდა ისწავლოს ახალგაზდამ სასწავლებელში, სადაც მას, სახელმძღვანელოს დაზვიანების გარეშე, არავითარი დამოუკიდებელი ვარჯიშობა არ მოეთხოვება, ან რა ნება და ენერგია უნდა შეიმუშაოს, როცა ამისთვის მის პიროვნებას, გარდა საეჭამენიო ზვიპრობისა არავითარი მასალა არ ეძლევა?

ამიტომ ჩვენ წინდაწინვე შეგვიძლიან ვთქვათ, რომ ვერც ერთი ქართველი ახალგაზდა, რომელიც გიმნაზიისა ან უნივერსიტეტს ასრულებს, პრაქტიკულ საქმიანობას ხელს ვერ მოჰკიდებს და სააღებმიცემო სამეურნეო საქმეებში ვერ ჩაებმის. აქ მას ის ცოდნა, რაც წიგნებში ამოუკითხავს, ძალიან მცირედ გამოადგება, ხოლო ის რისკი და წინდაწინვე მერმისის გამოურკვევლობა, რომელიც აღებმიცემობას ახლავს, მის სუსტსა და მხდალ ინდივიდუალობას საფრთხობელად ეჩვენება. იგი ისეა აღზრდილი, რომ ყველაფერი წიგნში უნდა ეძიოს; აღებმიცემობა კი მოითხოვს ადამიანისაგან დაკვირვებას, პრაქტიკულად მოაზრე გონებას, გამჭირაზობას, თაოსნობისა და შემოქმედების უნარს, ოცნების უარყოფას და ამის სამაგეოროდ მუდამ ჟამს რეალურ მოთხოვნილებისთვის ანგარიშის გაწევის. სასწავლებელში აუარებელ სხვა და სხვა მეცნიერებათა ნაფლეთების ზვიპრობის დროს მისი გონება პებელასავით ფართხალსა და წარმოუდგენელ დაფანტულობას დაეჩვივა; აქ კი, სააღებმიცემო წარმოებაში, პირიქით, ყოველთვის საჭიროა გონების კონცენტრაცია და თითვეულ საქმის მთელი სიგრძე-სიგანით აწონ-გაზომვა, სრულის ყურადღებით გაშინჯვა და შედეგის გათვალისწინება. ცხადია, იმ გვარ აღზრდისა და განათლების კაცი, როგორც ჩვენი ინტელიგენცია, პრაქტიკულ საქმეში ძალიან სუსტი და მდარე აღმოჩნდება. იგი აღებმიცემობის კაცად ვერ გადაიქცევა.

და არც გადაიქცევა, რადგან ამას არსებითად მისი სულიერი მდგომარეობაც არ ურიგდება. მთელი 25 წლის განმავლობაში, თუ მეტი არა, მოსწავლე ახალგაზდა მოზორებულია ყველა იმ გვარ საქმეს, რომელსაც სამეურნეო ხასიათი აქვს, ამ ხნის განმავლობაში იგი ასე თუ ისე გონების კულტესმსახურება და ითვისებს იმგვარ გემოვნებასა და შინაგან მიდრეკილებას, რომელიც სამეურნეო საქმიანობის „პროზას“ არ ეგუება. ექვს გარეშეა, სააღებმიცემო პრაქტიკულ მოქმედებას არა აქვს ისე დიდი მორალური ღირებულება და მიმზიდველობა, როგორც მეცნიერებას და ხელოვნებას. და რა თქმა უნდა, ინტელიგენტსაც, რომელსაც ხელოვნებისა და მეცნიერულ თეორიების გემო გაგებული აქვს, ცხოვრებაში გული უფრო იმგვარ საქმისკენ

ეჩნება, სადაც მის გონებრივ ინტერესს შედარებით მეტი დაკმაყოფილება მიეცემა. ამასთან ისიც უნდა გვახსოვდეს, რომ იმ შეხედულებას, რომელიც დაბალ ღირსებისად სთვლის სააღმსრებლო საქმიანობას, სასწავლებელი არა თუ არ ასუსტებს,—პირიქით, მწიგნობრულ სწავლების მეოხებით, რომელთანაც შეკავშირებული არაა ფიზიკური არც ვარჯიშობა (სპორტი), არც მუშაობა, უფრო აძლიერებს მოსწავლე ახალგაზღვარს. ჩვენებური ინტელიგენტი სულითაც დაშორებულია პრაქტიკულ საქმიანობის ასპარეზს, რომელსაც იგი თავისთანა გონებრივ არისტოკრატისთვის არ სთვლის შესაფერად და ღირსეულად.

ერთის სიტყვით, საიდანაც უნდა მოვეუაროთ საკითხს, დასკვნა მაინც ერთი და იგივე რჩება: ჩვენ, ქართველები იმგვარ სწავლას ვაძლევთ ჩვენს ახალთაობას, რომ იგი დამოუკიდებელ სამეურნეო ასპარეზს სამუდამოდ შორდება, რადგან ამ ახალგაზღვარს ამისთვის არ ეძლევა შესაფერი არც აღზრდა და არც გონებრივი მომზადება. ცხოვრებაში იმათ მხოლოდ სამსახური და ჯამაგირით არსებობა შეუძლიანთ და არა დამოუკიდებელი სააღმსრებლო საქმიანობა და სახალხო მეურნეობის გამდიდრება.

შედეგი ამისა ის არის, რომ ჩვენში ნივთიერი კულტურა ვერ ვითარდება და ეკონომიური დოვლათი არ გვემატება. ახალთაობას სისტემატიურად ვაშორებთ საეკონომიო ასპარეზსა და იმავე დროს თითქო გვივიწყრს კიდევ, რომ ცხოვრებაში ეკონომიურად ფეხს ვერ ვიკიდებთ და ნიადაგს ვერ ვიჭერთ. ეს არის ჩვენი მთავარი შეცდომა სწავლა-განათლების საქმეში და დიდი დანაშაული ერის წინაშე.

შეიძლება ეს სიტყვა ზოგ მკითხველს ბერს არას ეუბნება. და მართლაც, თითოეულ კერძო ადამიანს მის მოქმედებაში საზომად და სახელმძღვანელოდ ვერ დავუხსნავთ ერის ინტერესს ან სხვა რამ ამგვარ განყენებულ ცნებას. კერძო ადამიანის მოქმედებაში ხელმძღვანელი არის მისი საკუთარი სარგებლობა და არა განყენებული ცნება: „ერი“ „ხალხი“, „საზოგადოება“ და სხვა ამგვარი. მაგრამ საქმეც ისაა, რომ ამ შემთხვევაში „განყენებული“ და „კერძო“ სახეებით შეერთებულია და რაც საზარალოა ჩვენი სახალხო მეურნეობის განვითარებისა და, მასთანამე, ჩვენი ხალხოსნურ წარმატებისათვის, იგივე საზარალო და მავნებელია კერძოდ თითოეულ ქართველისათვისაც. იმ საშინელ შევიწროებაში, რომელსაც დღეს ჩვენ განვიცდით, ეს ისეთი ცხადი და ადვილად შესამჩნევი ამბავია, რომ თუ ამასაც აღარ ვხედავთ ჩვენი საქმე მართლა უიმედო და სრულიად წასული ყოფილა.

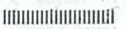
ღვინო არსად იყო და ტიკებს აღობდნენო,— ქართველ მშობლებსაც დღეს სწორედ ასე მოგვდის. ჩვენს შეილებს სამსახურისთვის ვამზადებთ და იმას

კი აღარ ვკითხულობთ, იშოვება თუ არა ეს სამსახური. თვითონ ჩვენ არა გვაქვს არც ვაჭრობა, არც მრეწველობა, არც რაიმე საზოგადოებრივი დაწესებულებანი, რომ სასამსახუროდ მომზადებული ხალხი გამოვიყვანოთ და დავაბინაოთ. ვისაც ადგილობრივი ვაჭრობა და მრეწველობა ხელში უჭირავს, იმათ თავისიანებიც ბლომად ჰყავთ და ჩვენები არ ესაქიროებათ. ის დროც კარგა ხანია წავიდა, როცა ქართველებს სახელმწიფო სამსახურში ადგილებს აძლევდნენ. დღეს კი უბრალო გადამწერლის ადგილიც ქართველისთვის მოსპობილია სახელმწიფო დაწესებულებებში. ჩვენ ვიცით არა ერთი და ორი მაგალითი, რომ ახალგაზდა ქართველი, უნივერსიტეტში კურს-დასრულებული, რამდენსამე წელიწადს კანდიდატის ხარისხით, უჯამაგიროდ ემსახურება რუსულ კანცელარიას იმ იმედით, რომ როდისმე ხუთ-თუთმინი ადგილი მიიღოს სადმე რუსეთის შორეულ გუბერნიაში. და რაც შეეხება თავისუფალ პროფესიას (იურისტი, ექიმი), აქაც ქართველ ინტელიგენტის მდგომარეობა ვაგლახი და ჩათლახი არის, რადგანაც ჩვენში—დროა გავიგოთ!—ეროვნული განკერძოება გახლავთ გამტკიცებული და ამიტომ ქართველი კლიენტი მარტოოდენ ქართველობა არის, ე. ი. ლატაკს ლატაკი ჰყავს აკიდებული.

ასეთ მდგომარეობაში ჩვენ მაინც თვები ავვიღებთ და ცხვრებივით ერთმანეთს იმავე სასწავლებლებისკენ მივერეკებით. უკვე არსებული გიმნაზიები რომ აღარ გვეყო ქალაქებში, ჩვენი ხარჯით ვიარსებთ დაბა-სოფლებში. და რით ვხელმძღვანელობთ ან რას ვფიქრობთ ამ დროს, ეს ერთმა ღმერთმა უწყის.

საქიროა, რომ ღმერთმაც უწყოდეს, თუ რას ვფიქრობთ, ამიტომ რომ: ვფიქრობთ კი?..

ფ. გოგიჩაიშვილი.

ფსალმუნო.

(გუძღვნი ცრუ მოკეთე-მეგობრებს და სამშობლოს მახანჭუჭყლეს)

ჰე, რად აღიძრნენ წარმართნი ჩემზედ და რად გამრავლდნენ მაჰირვებელნი; რად აყაყანდნენ, რად ასისინდნენ მოზღვავებულნი ავ სიტყვათ მთქმელნი?

ვის უმზადებენ შერცხვენის გვირგვინს? ბოროტი სულსა რად შეიგუეს? რად შეუყვარდათ ამოება? რად ეძიებენ მარად სიცრუეს?

ძენო კაცთანო! აღვსილნო გესლით, ვიდრემდის ფიცხელ და გულ მრუდე ხართ?

*) ხნარცი—ორმა მეტად ღრმა და ბნელი.

რისთვის დაადგეთ წმინდა სიმართლე,
 მრუშობის გზასა რისთვის ადგევხართ?
 განქრა თქვენს პირსა ქვეშაობა
 და მოყვას უთხრით ხნარცვა*) საზაერლს;
 წყევით, სიმწარით და ღია ზაკვით
 სავსე გაქვთ პირი, ჰგმობთ ყოველს ნათელს.
 შურმან შეიპყრო გული უწრვთნელი
 და ბილწ არიან გზანი სავალნი;
 ვაი საბრალოთ და ამპარტავანთ!..
 იყვნეს დადრეკილ უკეთურთ თვალნი.

* *

ვერ დაემკვიდროთ მას მთასა მალალს,
 ვერც დაქშენათ მართლისა კარავს;
 შხამის ნეშტარი თქვენვე მოვიდნობთ
 და თვითვე შთახვალთ შერცხვენის საფლავს.
 აჰა დაიძრა და მსწრაფლ შეძრწუნდა
 ბუნაგი თქვენი და საფუძველი;
 აღსრულდა ჟამი და მოიწია
 მესხა გაწვიმებთ შავი ღრუბელი.
 ძლიერსა მფარველს შესძულეობხართ,
 ავმეტყველთათვის აღარა ზრუნავს;
 ხოლო მართალი გულით მხურვალით
 განიმეორებს რომ „მინც ბრუნავს!“

ქ. მანუჩიძე

ფინლიანდია.

I

ფინლიანდია წარმოადგენს სრულ კონტრასტს საქართველოსთან შედარებით. ჩვენ გვიპირავს სამხრეთი კუთხე, ჩვენ ბლომდა გვაქვს მზისა სითბო და ნათელი, ჩვენ დიდებული ერი ვიყავით წინა აზიაში, ჩვენ ოცი საუკუნე ვიცავდით ჩვენს პოლიტიკურ თავისუფლებას, დავიცავით მიწა და რჯული შევქმენით დიდი ლიტერატურა, გავაღვიძეთ და ავაყვავეთ ეროვნული თვითშეგნება და—მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში, როცა გაიწია რუსეთის საზღვარმა—ჩვენ დაუხვდით ჩრდილოეთის დიდებულს ერს, როგორც ერი. ჩვენ საროში კი არა ვძვრებოდით დაფრთხალი და შეშინებული, როცა ისმოდა გრიალი მტრისა, როცა იღრუბლებოდა ცა შავი ღრუბლებით,—არა. იმ ღრუბლებში ხშირად გაანათებდა ხოლმე ელვა ჩვენი სახელისა, და გამძვინვარებულს მტერს უბნელებდა თვალებს მისი საშიში განათება. იგი სდგებოდა, ჩერდებოდა ხოლმე და იძულებული იყო დაეწყო ჩვენთან მოლაპარაკება.—აიღეთ რუსეთი... იმაში სხვადასხვა ხალხი ასამდე მინც დაითვლება, მაგრამ იმათ შორის არა მგონია ერის სახელი მიენიჭოს ვისმე, გარ-

და ორის—სამისა; როცა რუსეთი წამოვიდა სამხრეთისკენ, უკრაინიდან მოყოლებული საქართველოს საზღვრებამდე, სად შესდგა იგი, სად და რომელ ერს, რომელ ქვეყანას დაუწყო მოლაპარაკება?! არსად, ყოველი ხალხი თუ ეროვნება მას გზას უთმობდა მოულაპარაკებლად, განუხილველად პირობებისა, განუსაზღვრელად უფლებებისა. მთელი ეს უშველებელი მანძილი, რომელიც წარმოადგენს რუსეთის სამხრეთ ნახევარს, თითქო იყო ვერანი ქვეყანა, სადაც არც კაცი იყო, არც ერი, არც რაიმე აზრი და შემეცნება. მხოლოდ საქართველოს ასლიოდა კულტურული სინათლე, მხოლოდ მის წინასაზღვრებში შესდგა დიდი რუსეთი, იმიტომ კი არა, რასაკვირველია, რომ შიში ჰქონდა მისი, არა,—იმიტომ რომ დაინახა ერი, დაინახა განვითარებული და მოწესრიგებული ორგანიზმი. საქართველოც დაუხვდა რუსეთს, როგორც ერი, როგორც თანასწორი პიროვნება რომელმაც ხმალი ქარქაშში ჩააგო და ღიმილით ხელი გაუწოდა. შეწყდა ხმლისა ბრკევიალი, მაგრამ ღიმილი, ზეადმართული შუბლი და თვალთა ბრწყინა შეუღახველისა და უეჭველ ღირსებისა,—აი ის სიძვირფასენი, რომელნიც შერჩნენ მას. შეკრიბეთ იგინი და დააწყეთ საერთაშორისო განწყობილების სასწორზე და თქვენ მიიღებთ ჩვენს ნაციონალურ განძს—საქართველოს რუსეთთან ხელშეკრულებას. იმ ერს, რომელსაც ასეთი განძი აქვს, ასეთი გასაოცარი საბუთი თავის ეროვნული უფლებებისა, იმ ერს, რა თქმა უნდა, ყოველთვის შეეძლო დაეცვა თავისი თავი და უფლებანი. თუ ეს აგრეარ მოხდა—ეს სხვა ანგარიშია, ამას სხვა მიზეზები აქვს...

ფინლიანდია?!

ვიმეორებ: სრული კონტრასტია-მეთქი. ჩვენ ყველაფერი გვქონდა, ვერაფერი მოვიხმარეთ და ყველაფერი დავკარგეთ. ფინლიანდიას კი—მცირედი ჰქონდა, მაგრამ შეჰქმნა ბევრი რამ და ყველაფერი მოიხმარა. ამ ქვეყანას უპირავს ჩრდილოეთ-დასავლეთი კუთხე რუსეთის სახელმწიფოსი; ქვეყანა ცივია და სუსხიანი, მოკლებული მზის სითბოს და ნათელსა, მოფენილი ტბებით, ტყეებით და კლდეებით; ცა უფრო ხანი მოწყენილია და ბურუსით მოცული. მაგრამ სჩანს, რომ ამ მოწყენილი გარეგნობის ქვეშ სცემს ხოლმე დიადი ძალა ეროვნული სიცოცხლისა.

მისი ისტორია?!

სრულებით არა ჰგავს ჩვენსას. ფინლიანდიის ისტორია იწყება—როგორ გგონიათ?—1548 წლიდან. მე ის არ მინდა ვსთქვა, რომ ვითომ ფინლიანდია მანამდე არ არსებობდა, როგორც ქვეყანა. როგორც ქვეყანა, რასაკვირველია, ყოველთვის იყო, მაგრამ როგორც კულტურული მხარე, როგორც ერი, იგი შესამჩნევი გახდა ხხოლოდ მე-16 საუკუნის მეორე ნახევრიდან. ზემოხსენებულ წელს

ეპისკოპოს მიხაილ აგრიკოლამ, ჩამომავლობით უბრალო მეთევზის შვილმა, გადასთარგმნა ფინურ ენაზე ლოცვანი, მერე ახალი აღთქმაც. ეს იყო პირველი თესლი, რომელმაც შემდეგ დიდი ნაყოფი მოიტანა: ფინური მწერლობა თანდათან აღორძინდა და ნაციონალურ მოძრაობამაც ფეხი მოიკიდა.

ფინლიანდია თავიდანვე თავისუფალი ქვეყანა არ იყო; იგი შეადგენდა შვეციის ნაწილს. ვთხოვ მკითხველს დაუკვირდეს ამ მომენტსა, რადგანაც ამას დიდი იურიდიული მნიშვნელობა აქვს. ფინლიანდიის ავტონომიის მტრები ეხლაც გაიძახიან, რომ ფინლიანდია რუსეთმა შეიარაღებულის ძალით მოსწყვიტა შვეციას და თვითონ შემოიერთაო 1809 წელს. მაშასადამე, — აქედან გამოჰყავთ დასკვნა, — ყოველი წესწყობილება და უფლებრივი განწყობილება რუსის იმპერიასთან დამოკიდებულია ამ უკანასკნელის თვითნებობაზე. რუსეთსაო — ამბობენ ეს ბატონები — არავითარი ხელშეკრულება არა აქვს ფინლიანდიასთან და შეუძლებელიც იყო რამე ხელშეკრულების დადება, ვინაიდან თვით ფინლიანდია არ იყო და არც არასოდეს ყოფილა ნაციონალური ერთეული, იგი იყო უბრალო ნაქერი ან მოგლეჯილი ნაწილი სხვა ნაციონალურ ერთეულისა — შვეციისაო. ძალიან სურვილიც რომ ჰქონდა რუსეთსა, იგი ვერც კი შეიძლება ხელშეკრულების დადებას, ვინაიდან არ იყო, ისტორიულათ ვერ შექმნილა ის ეროვნული ორგანო, რომელსაც შეეძლო ქვეყნის წარმომადგენლობაო.

ეს ზემო-მოყვანილი მოსაზრება ფაქტიურად მართალია, იურიდიულად კი — არა. მართალია, რომ ფინლიანდია ერთი ნაწილი იყო შვეციისა და თავისი დამოუკიდებლობა ან სუვერენიტეტი, რა თქმა უნდა, მას არა ჰქონდა. მართალია ისიც, რომ იგი რუსეთმა მოჰკლიჯა შეიარაღებულის ძალით და თვით შემოიერთა. მართალია აგრეთვე ისიც, რომ **ორ-მხაროვანი** ე. ი. ორივე მოპირდაპირე მხარეებისაგან ხელ-მოწერილი პირობა არ არსებობს რუსეთსა და ფინლიანდიას შორის. მოკლედ რომ ვთქვათ, არ არის ისეთი პირობა, როგორც აქვს საქართველოს. მიუხედავად ამისა, ზემო აღნიშნული იურიდიული დასკვნა მაინც სიმართლეს მოკლებულია.

საქმე იმაშია, რომ ვალდებულების მიღება შესაძლებელია არა მარტო დაწერილი ხელშეკრულებით; თქმა არ უნდა, ამისთანა ხელ-შეკრულება უმაღლესი ფორმაა ყოველ უეჭვო იურიდიული მომენტისა, მაგრამ მაინც ერთმხაროვანი აღთქმა ან დაპირება, ხალხის წინაშე წარმოთქმული ან საქვეყნოდ აღიარებული, შეიცავს სრულს ვალდებულებას. მართალია, რუსეთმა შეიარაღებულის ძალით მოჰკლიჯა შვეციას და შემოიერთა ფინლიანდია, მაგრამ ამავე დროს მიიღო თუ არა რუსეთმა თავის

ვისთავზე რამე ვალდებულება? და თუ მიიღო, სად და როგორ, რომელ სიტყვასა ან მოქმედებაში გამოიხატა ეს აღთქმა ან დაპირება? — ეს არის კითხვა. აი პასუხიც.

II.

დიდმა ნაპოლეონმა ნება მისცა რუსეთს (1807 წ.) შემოეერთებინა ფინლიანდია. ეს ნებათავე, როგორც საიდუმლო შეთანხმება რუსეთის და საფრანგეთის შორის, გამოქვეყნებული არ იყო. შემდეგ, როცა შვეცია არ შემოუერთდა ვერცდ წოდებულ „საკონტინენტო კავშირს“ ინგლისის წინააღმდეგ, რუსეთმა ომი გამოუცხადა შვეციას (1808 წ.) და გააქანა თავისი ჯარი ფინლიანდიის საზღვრებისაკენ. მაშინ, 5/17 ივნისს 1808 წ., გამოვიდა პირველი მანიფესტი ფინლიანდიის შესახებ და იქ საქვეყნოდ აღიარებული იყო, რომ „ძველი წესწყობილება, ამ ქვეყანაში არსებული“ შეუცვლელად დარჩებაო. მართალია, მაშინ, როცა ეს მანიფესტი გამოვიდა, ომი ჯერ კიდევ გათავებული არ იყო, კიდევ არავინ არ იცოდა, თუ როგორ გადაწყდებოდა იგი, და ამ მანიფესტს უფრო ხალხის გადაბირების მიზანი ჰქონდა ვიდრე უფლებრივი კანონმდებლობისა, მაგრამ მაინც მას თავის მნიშვნელობა აქვს. თუ კერძო ცხოვრებაში სიკრულე დამოკლებას ადგილი არ უნდა ჰქონდეს, აშკარაა, საერთაშორისო განწყობილებაც უნდა იყოს დამყარებული იმავე ზნეობრივ ნიადაგზე.

შემდეგ, თებერვალში 1809 წ., რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე I-ის ბრძანებით ქ. ბორგოში მოწვეულ იყვნენ ხალხის წარმომადგენლები — სეიმი. სეიმის გახსნის წინა დღეს გამოვიდა ახალი მანიფესტი, რომელშიაც გამოცხადებული იყო: „ნებითა ღვთისითა, შევედით — რა ფინლიანდიისა დიდისა სამთავროისა მფლობელობასა — შინა, ვსცანით ჩვენ სასიკეთოდ — ხელახლად დავამტკიცოთ და ექვის გარეშე ვყოთ რუსეთსა, ძირითადად კანონება, უფლებებსა და უზარატესობანი, რომლითაც დღემდის სარგებლობდა ყოველი წოდება ამ სამთავროისა და მასში მცხოვრები ყოველი ქვეშევრდომი“.

მეორე დღეს, 16 მარტს 1809 წ. თვით იმპერატორი წარსდგა ფინლიანდიის სეიმის წინაშე და წარმოსთქვა სიტყვა ფრანგულ ენაზე შემდეგ შინაარსისა: „მე აღთქმა დამიდვია დავიცვა თქვენი კონსტიტუცია (votre constitution), თქვენი ძირითადი კანონები (lois fondamentales)! აი ეს თქვენი კრება ამტკიცებს აღთქმათა ჩემთა ასრულებასაო“.

აქედან აშკარაა, რომ აღთქმა და დაპირება საქმედ იქცა, ე. ი. უფლებამ მიიღო იურიდიული დამთავრება. შეიძლება აქაც სთქვან, და ამბობენ კიდევ, რომ მაშინ ჯერ კიდევ ომი არ იყო გათავებული და ფინლიანდის, როგორც შვეციის ნა-

წილს, არ შეეძლო თავის თავად წარმოედგინა (იურიდიულად) უფლებათა სუბიექტიო. ეს მოსაზრებულ სიმართლეს მოკლებულია. მართალია, ფინლიანდია ნაწილი იყო შვეციისა, მაგრამ მაშინ, ესე იგი 1808—1809 წლებში, ფრიდრიხგების ხელშეკრულების დადებამდე (17 სექტემბერი 1809 წ.), იგი არ იყო ნაწილი შვეციისა, იგი არ იყო არც ნაწილი რუსეთისა, იგი თითონ იბადებოდა, როგორც სახელმწიფო. ეს ისეთი მომენტი იყო, როდესაც ეროვნული ზღვა მოძრაობს, დედაც, როცა იგი არ უყურებს და არცა დასდევს წინასწარ კანონებით განსაზღვრულ შარა-გზას; იგი თვითონ მიდულს, თვითონ იკვლევს გზას, თვითონ ჰბადებს და ისერის ხოლმე აქა-იქ თავის მეომრებს, თავის მეთაურებს. აი, ასეთი მამულის შვილებმა ბლომად იჩინეს მაშინ თავი. იგინი ნათლად ჰხედავდნენ, რომ მხოლოდ თავის ძალ-ღონით ისეთი პატარა ხალხი, როგორც ფინები (მაშინ ორი მილიონიც არ იყო), ვერაფერს გააწყობს თავის ეროვნული ცხოვრების გასამავრებლად. იგინი აშკარად ჰხედავდნენ, რომ მხოლოდ დიდი სახელმწიფოების შეტაკებას, მხოლოდ საერთაშორისო განწყობილების დროებითს არე-დარევას შეეძლო შეექმნა ის „ძალთა სრბოლა“, რომელიც ანგრევს ძველს ნიადაგს საერთაშორისო განწყობილებისას და ჰქმნის კიდევ ახალ სახელმწიფოებს. პეტერბურგი ამ ხანებში სავეს იყო ფინლიანდიის პატრიოტებით. ყოველ საზოგადოების წესებში შეხედვბოდით მათ. ისინი თითქმის გარს ეხვივნენ სამეფო ტახტს და შექმნეს კიდევ ისეთი პოლიტიკის მიმართულება, ისეთი ატმოსფერა, რომ რუსის იმპერატორმა ინება თვითონ წაბრძანებულოყო ბორგოში და გაეხსნა იქ სემი. თუ იმპერატორი აგრე მოიქცა, სჩანს, თვით კარგად ჰხედავდა, რომ ფინლიანდია იყო „რამე“ და ისეთი „რამე“, რომელთანაც საჭირო იყო და შესაძლებელიც მოლაპარაკება და შეთანხმებით მორიგება.

მოკლედ რომ ვსთქვათ, ზემოდ მოყვანილი მანიფესტები შეადგენენ ხელშეკრულებას ფინლიანდიასთან და იმის ავტორიზაციის უფლებრივ საფუძველსა.

ყოველ ექვსის გასაქარვებლად მოვიყვანოთ კიდევ რამოდენიმე მოსაზრება. ფინლიანდიას, როგორც შვეციის ნაწილს, რასაკვირველია, თავისი საკუთარი და კერძო კანონები არა ჰქონდა. ძირითადი კანონები ჰქონდა შვეციას, როგორც სახელმწიფოს. ეს კანონები იყვნენ „ფორმა მართველობისა“ 1772 წ. და „ოქმი ერთობის და მშვიდობიანობისა“ 1789 წ. ამ კანონების ძალით ფინლიანდიასაც, როგორც შვეციის პროვინციას, მინიჭებული ჰქონდა ადგილობრივი თვითმართველობა. იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა სცნო, რომ არის ეს თვითმართველობა, თვითონ მოიწვია სემი სხვადასხვა, საკანონმდებლო საკითხთა გადასაწყვეტად,

და იკისრა ქვეყნის წინაშე საშვილისშვილო ვალდებულება—დაიცვას ეს ძირითადი კანონი ფინლიანდიასა.

ეს აზრი უკედ არის გამოთქმული 9/21 თებერვლის 1816 წ.—მანიფესტში: „ჩვენ დავაწესეთ (ფინლიანდიაში) განსაკუთრებული მმართველობა, რომელსაც ეწოდების სამმართველო საბჭო და რომელიც უნდა შესდგებოდეს ჩამომავლობით ფინლიანდიელებისაგან; ეს საბჭო დღემდე განაგებდა სამოქალაქო ნაწილს ამ მხარეში და სწყვეტდა სამოსამართლო საქმეებს, როგორც უკანასკნელი ინსტანცია; ეს საბჭო არ არის დამოკიდებული არავითარ სხვა დაწესებულებაზე, ემორჩილება მხოლოდ კანონებს და ამ კანონებთან შეთანხმებულს ჩვენსავე სამონარქო ნებასა. „ეს მანიფესტი საინტერესოა იმითი, რომ აქ უფრო მკაფიოდ არის გამოთქმული ის აზრი, რომ ფინლიანდიას აქვს მინიჭებული არა მარტო სემი, როგორც კამონმდებელი კრებული, არამედ მმართველობაც განსაკუთრებული ე. ი. განკერძოებული საიმპერიო მართველობისაგან და შემდგარი მკვიდრი ფინლიანდიელებისაგანვე.

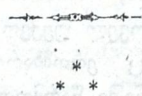
ბევრია კიდევ სხვა მანიფესტებიც და იურიდიული საბუთებიც. ყველასი ჩამოთვლა და განმარტება შორს წაგვიყვანს და არც არის საჭირო. ყველა ეს მომენტები ისტორიული საფეხურებია: იგინი უსათუოდ მიგვიყვანენ ხოლმე რუსეთის ძირითადი კანონების კარებთან. აი მეორე მუხლი ამ კანონებისა:

„ფინლიანდიის დიდსა სამთავროსა, რომელიც შეადგენს განუყოფელ ნაწილს რუსეთის სახელმწიფოსას, თავის შინაგან საქმეთა საწარმოებლათ აქვს თავისი დაწესებულებანი, საფუძველსა ზედა განსაკუთრებითი კანონმდებლობისა“.

ამ მუხლში სამი ელემენტია: 1) ექვსის გარეშეა, რომ ფინლიანდია განუყოფელი ნაწილია რუსეთისა; 2) რომ მას აქვს საკუთარი დაწესებულებანი, და 3) რომ მის შესახებ არსებობს განსაკუთრებითი კანონმდებლობა. საჭირო არის განვმარტოთ იურიდიული შინაარსი თითვეულ ამ ელემენტებისა. ამ განმარტებით, მე მგონია, უფრო თვალსაჩინოდ დაიხატება ის, თუ რა ხასიათის ურთიერთობა არსებობს რუსეთისა და ფინლიანდიას შორის და რა ნიადაგზე გამწვავდა ის ბრძოლა, რომელსაც ეხლა განიცდის ეს შესანიშნავი მხარე.

ამაზე შემდეგ.

გ. გვაზავა

ტურფავ, ზღვაა შენი თვალი,
 შიგ ნავარდობს ქარიშხალი;
 მასზედ სცურავს ერთი გემი
 და იმ გემზედ ფიქრი ჩემი:

ტურფავ, ზღვაა ფიქრი ჩემი,
მასზედ სტურავს ერთი გემი;
აჰ! გემზედ ზის ერთი ქალი
და ნავარდობს ქარიშხალი.

მ. ამირეჯიბი.

მარიამ საფაროვის-ახალიშისა.

(35 წლის სცენაზე მოღვაწეობის გამო.)

„ბრწყინვალე მზე“, „მოკაშკაშე ვარსკვლავი“, „ძვირფასი სამკაული ჩვენის სცენისა“ და სხვა და სხვა, აი ის სიტყვები, რომლებიც გაფანტული იყო ხოლმე თეატრის იმ დროის რეცენზიებში, როდესაც მარიამ საფაროვისა ჩვენს სცენაზე თამაშობდა.

და განა გადაჭარბებით ან მიდგომით იყო ეს ნათქვამი? განა მართლა ღირსი არ იყო მაკოს უზინჩო ნიჭი ასეთი ქება-დიდებასა? მოიგონონ მათ, ვინც არა ერთხელ დამტკბარა მისი ფრიად ნიჭიერის, ხელოვნურისა და ცქრიალა თამაშობით ახალგაზრდა ქალების როლში, დაკვირვებელი, შეგნებული და არა ნაკლებად ხელოვნური თამაშობით დრამატიულ როლებშიც-კი!

რამდენიმე წელიწადია რაც მარიამ საფაროვისა მოსწყდა სამშობლო სცენას. მას დააკლდა სმენა და ჩვენის თეატრის საუბედუროთ უნებურად ჩამოშორდა სცენას. მას აქეთ მაყურებელს მგზავსი ჯერ არ უნახავს ჩვენ სცენაზე. მაკოს სცენის ჩამოშორება მოხდა ნელ-ნელა, თან და თანობით, ასე რომ მისი სცენისთვის სიკვდილი, ჩვენ, ჰირსუფლებს, თითქო როგორცაც გაგვიადვილდა. ეს ასე ხდება ხოლმე ცხოვრებაში, როდესაც ადამიანი ძვირფას არსებას ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ დაჰკარგეს, მართალია, მაგრამ გადადილება სხვა არის და სამუდამოთ მისი დავიწყება-კი—სულ სხვაა. სწორეთ ასეთს სამუდამოთ დავიწყებულს მიაგავს დღეს მარიამ საფაროვისა. თუ ეს ასე არ არის, მაშ რა მიზეზია, რომ ამდენი ხნის სცენაზე მისი სახელოვანი მოღვაწეობა, თუნდა რამდენიმე წლის გამოკლებითაც, თავის დროზე არაფრით აღნიშნული არ იყო? და აი მხოლოდ ეხლა, როდესაც ჩვენ ვიდღესასწა-

ულეთ იუბილეთი ერთის ჩვენი ნიჭიერი მსახიობი ქალისა, ეს მეორე თითქო მაშინ გავგვასენდა, ზოდესაც ის სცენაზე იუბილიარისადმი ტკბილ-ქართულიანი სიტყვით მიმართული დავინახეთ!

სიმართლე კი უნდა ვსთქვათ, რომ ეს გახსენება იყო მეტად ტკბილ-მწარი, გულწრფელი და აღტაცებული მოგონება მაკოს დამატკბობელ თამაშობისა და გულიდან უნებურად ამოხეთქილი საყვედური ერთი ერთისადმი, რომ ჩვენი სცენის მშვენიება ასე უმადურათ გვყავდა მივიწყებული!..

ნუ თუ საზოგადოება იმას უნდა მოელოდეს, როდესაც მაკო არა თუ მარტო სცენას, უმადურ წუთისოფელსაც გამოეთხოვება და მხოლოდ მაშინ შევიკრიბებით მის გარშემო, რომ გვირგვინებითა და ქების სიტყვებით შევამკოთ მისი ცხენდარი?

აქაო და ის დასწულდა და უნებურად ჩამოშორდა თვის სათაყვანებელ სცენას, ორგვარად უნდა იყოს დასჯილი? მართალია, მწარეა ხოლმე ხვედრი საზოგადო მოღვაწისა, მაგრამ მარიამ საფაროვის ხვედრი კი ყოვლად უსამართლოა, უსამართლო ღვთითაც, ხალხითაც.

ვინც კი გაიხსენებს იმ შედარებით დიდებს, რომლებშიაც იყო მაკო თვისი ნიჭის გაფურჩქნის დროს, როდესაც ჩვენი საზოგადოების საუკეთესო წარმომადგენელი უკმეფდნენ მას გუნდრუქს და ასხადნენ ქებათა-ქებას და ვისაც ეხლა უნახავს მის თვალთაგან მდულარეთ გადმომსკდარი ცრემლი იმის გახსენებაზე, რომ ჯერაც ისევ სავე ენერგიით და თამაშობის წყურვილით სამუდამოთ მოშორდა სცენას, ის ადვილათ გაიგებს თუ რა უფოთვას! განიცდის მისი სული.

და ისეთი საზოგადო მოღვაწის სულიერი ტანჯვის გარკვევა ჩვენის უმადურობით და უფრო კი დაუდევრობით, საპატიებელი არ არის. მარიამ საფაროვისა დღესაც კი ფრიად სასარგებლო ადამიანია ჩვენის სცენისთვის. თუ როდისმე შეუმჩნევეთ მაყურებელს და მოსწონებია ისტორიული კარგის ტანისამოსით გამოწყობილი რომელიმე არტიტი სცენაზე, იკადეს, რომ ის არის ნაყოფი მაკოს დაუღალავი ხელის შრომისა და მისი საუცხოოვგემოვნებისა.

დაიხ, მაკოს სცენაზე ველარ ვხედავთ საუბედუროთ, მაგრამ ის სცენის იქით სულ მუდამ ფუსფუსებს, ყველაფერს სიყვარულით დასტრიალებს, თვის გამოცდილებას უნებურად ავრცელებს არტიტთა შორის, სრულის თვისი არსებით უყვარს სცენა და ამ სიყვარულს მის ახლო ხილვით, მისთვის რითიმე შრომით რამდენადმე მიინც იკლავს.

მაგრამ გულს ნუ გაიტებს ჩვენი მაკო. დაუდევრობა მითხარი, თორემ ქართველი საზოგადოება არც ისე უმადურია, რომ იმისთანა მოღვაწე და თან ისეთი გულით საყვარელი არტიტიტი საჯაროთ დაფნის გვირგვინით არ დაავიკრვინოს.

რელიგიის ხრიკი

(დასასრული)

ასეთი მდგომარეობა ხანგრძლივ ვერ გასტანდა და რითივე უნდა გათავისუფლებოდა, რადგანაც საზარელ ნიშნებს გამოხედავდა ჩემს თავს... არა ერთხელ შევნიშნე, რომ ლაზარკის დროს აზრის ძაფის ვეარგავ, ვეღარ ვიგონებ არამც თუ უკვე წინადაც მოთქმულ აზრს, არამედ თვით სიტყვებსაც, ჩვეულებრივ სიტყვებს, რომ ენა მუბის და ლიუიანით სიტყვებში ასოები შევარგება, ენა მიჩლუნგდება, მიბრკვილდება...

სარკეში რომ ვიხედებოდი შიში ერთი ორად მემატებოდა; თვალში ჩამდრეპებოდა და მათში რაღაც ავადმყოფური—სულიერ ავადმყოფური—ალი ციალებდა...

ძალიან დამაფიქრა ამ ალმა... ასეთს გამოვეტყველებების გამოხატვას მე განკებ ვცდილობდი ხოლმე სტენაზე, როცა შეშლილების რაღაც ვთამაშობდი და ახლა კი თავისთავად ჩასხულიყო იგი ჩემს თვალში...

და გადავწყვიტე—რადაც უნდა დამეფიქრებოდა—გამეგო, მღალატობდა ის თუ არა.

ბევრის ფიქრის და თათბირის შემდეგ ჩემსვე გონებასთან აი რა გზას დავადექი: ვიცოდი რომ დღეს, საღამოს, ქალი და ის ვაჟი ერთად უნდა წასულიყვნენ ერთ კერძო ოჯახში, სადაც ნადიმზე იყვნენ მიწვეულნი და საიდანაც გვიან დაბრუნდებოდნენ.

მიველ ერთ ჩემ კარგ ნაცნობ მეეტლესთან და ვთხოვე—შენი ტანისმოსი და შენი ეტლი უნდა მქირაო გათენებამდის—მეთქი. მეეტლემ შორს დაიჭირა—ერთ რამე ხათბადაში არ გამჩინათ. მე ავუხსენი—მასკარადისთვის მინდა და შემდეგ ბედში გასსეირნებლად—მეთქი. ბოლოს, როცა ერთ იყო, დავაყოფიე, რაკი 25 მანათივ დავანახვე.

თერთმეტი საათი იქნებოდა, რომ მეეტლეს ტანისმოსიში გამოწეობილმა, გრემ-გაკეთებულმა, მივიყვანე ეტლი და სანადიმო სასახლესთან გავჩხრე. გზაში რომ მივდიოდი—რამდენჯერმე მიხმეს ჩასაჯდომად, მაგრამ უკვლას ვუზასუსებდი—არა მცლიან—მეთქი. ერთმა ოფიცერმა კიდევ შემამაგინა და ზოლიცოელის დაძსებაც განიზრახა, მაგრამ მსწრაფელ მოგუკრცხე.

სადიმის შივ შუაგული იყო, ცუკვა გახურებული და გავიფიქრე, რომ დიდხანს მომიხდებოდა ლოდინი.

მაგრამ ნათქვამი არ გამომართლდა. თერთმეტი საათის ცოტა გადაცილებული იყო, რომ კაიღო კარები და ისინი გამოვიდნენ. მასწავლე ვიცანი, რადგანაც იმათ ელექტრონის სინათლე ანათებდა და მეკი ეტლი სიბნელეში შევიხან. ჩემს ბედზედ იქ, ახლო-მახლო, სხვა მეეტლე არავინ იყო და მე ვერ მიმასწრობდა, მით უფრო, რომ ცხენები კარგი მუხავდა. ერთი დაფუწრწუნე ცხენებს, ავოქნაჲ სადაგვები და გულ-აფანტქალებულმა ეტლი კარებზე მოვაგდე.

—კარგი ეტლია!—წამოაძხა ვაჟმა.—სასეირნო დამეცა!.. რა მთვარა!...

—ძლივს არ დავლახწიეთ თავი იმ არა-მკითხე მას-

ხანძლებს, თორემ შენი მტერი, როდემდის მოგვიხდებოდა გულ-გამაწვრილებული ლოდინი—სთქვა ქალმა, რომ შელიც; ვაჟის დახმარებით, ეტლში მსრუტქად ამოხტა.—

სიტყვები „შენი მტერი“ გულში დახვარავით მეძკრა. საქმე ის იყო, რომ სხვებთან ქალ-ვაჟი „თქვენობით“ მიმართავდნენ ხოლმე ერთმანეთს. თავი შევიმაგრე.

—სათ მიბრძანებთ—დავკეითხე სრინწიანის ხმით ემაწვილ კაცს, რომელმაც ქალს გქელი წამოსასხამი შემოუთბინა და ეტლში ისე ჩაჯდა.

—სათ წავიდეთ?—მიუბრუნდა იგი ქალს.
—შინ—იყო ზასუხი.

—იქნებ, ზაალი უკვე დაბრუნდა... მატარებელი მოსული უნდა იყოს... ხომ დღეს მოელოდით?..

ზაალი ქალის ქმარი იყო.

—მართლა... მამ კოჭრის გზით გავისეირნათ... რეგულური ხომ თანა ვაქვს?..

ვიგრძენი რომ ძარღვებში სისხლი მეყინება და ურყოლად მიტანს. ქალის სიტყვები მეტად ნაცნობი იყო ჩემთვის. სწორედ ასევე არა ერთხელ მოუმართავს ჩემთვისაც—მაქვს თუ არა თან იარაღი,—როცა დამე სსსეირნად ვეოფილავრთ.

—კოჭრის გზაზე—მიბრძანა ემაწვილმა და მეც ცხენები დავძარი.

ურბებში რადაც მიწიოდა, გულს დგარა-დგური გაჭქონდა, ძარღვები მთლად დაძკრული მქონდა, მაგრამ თავს ვამაგრებდი, მით უფრო, რომ ჯერ ქალაქს არ გავცილებულიყავით და ქალ-ვაჟი ჩუმად ისხდნენ...

იმ რამდენსამე სიტყვასზედ, რომელიც წედან წარმოთქვა, თვით ლაზარკის კილოზედ და ხმის ბგერასზედ—ვატყობდი, რომ მათი ერთურთი დამოკიდებულება სს-მიჯნურის ჰგავდა. ეს თვალნათლივი იყო ჩემთვის... მაგრამ მანინ მინდოდა ჩემის თვალთ მენახს, ჩემის უფრით გამეგო, საღამოს აღწევდა ამ ქალის გარეხილებს, ცბიერებს, თინთლიბაზობს.

ამ წამს სწორედ იმ დავადილ ავადმყოფს ვგავდი, რომელიც სიცხე—შეკეთებული, გონება არეული წამოვარდება ზეზედ, გადინსის წელულს, ფრჩხილებით იღარის და ხორციელის ტკივილით იქარვებს ტკინის სიწვავას...

—შენს ზაალს რომ ცოტა კიდევ დავკვიანა—უმაღური არ დავრჩებოდი... ამ რიგობაზედ იგი აჩქარდა—სთქვა ემაწვილმა, როცა კოჭრის გზას მივუახლოვდით.

—ნუ უჩივი ბედს... მთელი ორი კვირა სსკუთრივ შენი ვარ...—უზასუხა ქალმა.

დარწმუნებული ვიყავ, ამ დროს მან ეშმაკურად ცაიღიბა და ცელქად შეხელა ემაწვილს. ეს მოძრაობა ხმაზედ ეტყობოდა და ჩემთვის ნაცნობი იყო.

—ძალიანაც ნუ იფეკდრები... ნახევარი ამ დროისა, კარვად იცე, შენმა უუღვაშო ტარიელმა წამართვა—სთქვა ბუხლუნის კილოზედ ემაწვილმა.

ეს უუღვაშო ტარიელი უეჭველად მე ვიყავი.

—შენ კიდევ იჭენეულობ?!—შეკითხა მითომ

უკმაყოფილოდ ქალი.—როგორ არა გრცხვინან?! ნუ თუ აქამდის არ დაწმუნდი...

— რა დაწმუნდი?... რამდენიც მოველ, იმდენი შენსად დამიხვდა... შენ, რა გაბუნხული იჯდა ხოლმე... მთლად გადარეულია... გაცივებით უყვარხარ...

— შენ კარგად იცი, რომ, იმის გარდა, ბევრს სხვას ვუყვარვარ... მაგრამ რა გამოვიდა?... უველამ კარგადვე იცის ჩემი მიუყარებლობა... ჩემი ჰატიოსნება...

— მაინც, არჩილი...

— არჩილი—გაწვევების ქალმა—ჰატიოსნის, ჭკვიანი კაცია, მისი მეგობრობა ჩემთვის ძვირფასი რამ არის...

— არ ვიცი, არ ვიცი... რა არის თქვენს შორის, — მეგობრობა თუ სხვა რამ, — მაგრამ შე-კი ეჭვი გონებას მირევს. როცა ის ლაპარაკობს ხოლმე გატაცებით—შენს თავს ელვარება ემატება და მთელი შენი არსება იმ იერით არის მოსილი, თითქმის გინდოდეს იგი სულში ჩაიძვინო.

— მე როდი ვმალავ, რომ არჩილი მიყვარს... მიყვარს მეგობრულის გრძობით... მხოლოდ მამაკაცის გარეგანი ბუნება ვერ იტყუებს ქალ-ვაჟ შორის უხვარო მეგობრულ კავშირს...

— ეგ უველაფერი წარმოსადგენია, მაგრამ ჩემი დაკვირვება მაინც მოსწონებს არ მძლევეს... ხან და ხან, როდესაც თქვენის სხის მეტყუელების უეცრად, მოულოდნელად თავს მოგვრამ ხოლმე—ასე მეგონა, თქვენ შორის არის. ისეთი რამ საერთო საიდუმლოება, რომელიც ჩვეულებრივ მეგობრულ ფარგალში არ მოთავსდება... მე თითქმის აღდო შეუბნება, რომ არჩილს მართლ შენი სულიერი სლარო როდი აქვს გადაძლილი, არამედ... ვგრძნობ, რომ მისთვის გზა ხსნილა შენს ხორციელ წაღვოტამდე, რომ არჩილს კიდევ მოუგრივია სიტკბოების უვაილი ამ წაღვოტში... ოჰ! რომ იტოდე, რა ზომამდე მამაგებს ეს წარმოდგენა... ხან და ხან სისხლი მამწვება თავში, და მზადა ვარ...

დმერთო ჩემო!.. ეს რა ხდებოდა ჩემ კარშემო?!.. ვისი ხმა, ვისი სიტყვები მესმოდა?... ეს მე ვიყავ, თუ სხვა—ჩემი სულიერი ასლი, რომელსაც სხვისი სახე მიედო?! იგივე ხმა, იგივე სიტყვები, იგივე ტანჯვა, სსრ-მიხილობა, ერთი სიტყვით, უველას ის, რაც მე შემართებოდა, რასაც მე ვამბობო, რასაც მე მიხსუებოდნენ... სად ვიყავი—ვერ გავიგო. სიზმრად თუ ცხადად ხდებოდა უველას ეს... სტენაზედ თუ სტენის გარეშე?! ეს ხომ განმეორება იყო უველას იმისა, რის მომქმედებდა მე ვიყავი არა ერთხელ...

ამვე დროს უცნაური მუშაობა ჰქონდა ჩემს ტულს: ხან ერთხელ მაწვდებოდა სისხლი, მიმიდებოდა და სუნთქვა შეკვრდა, ხან უეცრად დაიცლებოდა ხოლმე და ისე მისუსტებოდა, რომ კოფოტზე თავს ძლივს ვიმაგრებდი.

გაქვავებულივით ვიჯექი ეტლის კოფოტზე.. ცხუნებს საღავეები მიუღებო და სმინად ვიყავ გადაქცეული... ქალი არწმუნებდა ემწვილს, რომ ეგ ეჭვი შენივე გონების და გრძობის ცდუნებაა და სხვა არაფერი...

რო... თუმცა მოხარული ვარ, რომ ასე ეჭვანობ—ეგ ჩემდამი სიყვარულს მიმტკიცებს, მაგრამ ტყუილად იტანჯავ თავს—არჩილი ისევე უცნაო ჩემთვის ტრეფალების სამთავროში, როგორც აი, ეს შეეტლეთ...

— ახა, მომეხეი, მაცოცე—მაშინ იგრძნობ, რომ შენს მეტი არეინ მიჭკარება ამ ლოყას, ამ ტუჩებს, ამ თავსებს... თითონ ჩემის სხის ნაკვთი გაამბობენ, რომ ქხორციელმა, შენს გარდა, არავინ იცის მათი მორთოფარება, მათი საიდუმლო მშეენება, მათი დამორბეული ნექტარი...

აქ-კი ველარ მოვითმინე.

— სტუეი!—შეუძახე მე, მიიგრძობდი რა იმთაკენ. მოვიგლოჯე წვერი, მოვიხადე ქული და ჰარიკი.

— ახა შემომხედე, ჩამატრედი თავსებში და მერე შეჭვინე მაცას, რომ ეგ ერთადერთი შესაიდუმლო შენის სხეულისა და შენის სულისა... რომ ეგ ერთადერთი სტკება შენის მშეენებით... რომ ერთად ერთს მიჭკავს თრთოფაში შენი ვნება, შენი სისხლი... შეჭვინე, შეჭვინე ისე, როგორც მე შეფიცებოდი ხოლმე!..

ჩემის ხმის გაგონებაზედ, ჩემის სხის დახანჯაზედ ქალმა ერთი შეჭკავლა—არჩილი—და ეტლში გულ-შემოერილი მიესვენა.

მე მაინც არა ვცნრებოდი.

— ჰაი, შე ცბიერო, უნამუსო, გარეგნილო დაძმანო!.. ეს არის შენი ჰატიოსნება?! ეს არის შენი კლეამიხილება, რომელიც მთელს ქვეყანას ჰირზედ აკერია და რის გამოც წმინდანად მანჩინხარ...

მივუბრუნდი ემწვილს, რომელიც გატვინებულივით ფეხზე იდგა გაჩერებულ ეტლში და კოფოს დახეხილდა.

— ეს დედაცა თურმე გარეგნილების მორეგში სტრუფდა, და, ვნების დასაკებად, თქვენც გატუედათ, მეც მლავატობდა... მე იგი გაკავებით მიუვარდა... თქვენც ამავე მდგომარეობაში ყოფილხართ... რადა თქმაუნდა, ამის შემდეგ, არც ერთ ჩვენგანს იგი აღარ ეკუთვნება, მაგრამ მე მაინც ვერ განატოებთ, რომ წარსულში მზარავდით მაცის სხეულის მშეენებას... სულიერისას არას ვიტევი—იგი არც თქვენი და არც ჩემი არ ყოფილა... იგი ეუთვნილებაა ხნეობრივის საბინძურისა... აი, მე და თქვენ ძლივს ჰირისჰირს შეგხვდით... თანახმა ხართ თუ არა გამისწორდეთ?... თუ თანახმა არ იქნებით,—სულ ერთია—მაინც მოგკლავთ. თქვენც გტანათ იარაღი, მეც მამქს... მოწმები საჭირო არ არის...

ემწვილი ისე იყო დამთხვეული იმ ამბავთ, რაც ახლა მოხდა, რომ უსიტყვოდ შემორჩილებოდა. ჩამოკოდა ეტლიდან და გზაზე გაჩერდა. გაზომე ხუთმეტრი ნაბიჯი და მის ჰირდაჰირ გაგჩერდა.

— ამოიღეთ რეკოლვერი და დამიმაზნეთ!..—შეუძახე ემწვილი.

ის კვლავ დამემორჩილა.

— ერთი... ორი... სამი...—დავიძახე მე სვენიბსვენებით.

გავარდა ჩემი რეკოლვერი და ემწვილი მიწაზე განერთხო გულდაღმა. იმისი რეკოლვერი არც-კი გავარდნილა.

მერე მივიხსნოდი ეტლს. ქალი გონებაზედ რე-
ვოლუციონის ხმის მოკვებანს. მან სსსრკ-ის კავშირით ში-
შობილადლა—რას სწავლიხართო...

— ხმა, კრინტი, თორემ შენც გაცთავე—შევეუფ-
ლე და რევოლუციონი დავუმიზნე, ამის დანახვაზე ქალს
კვლავ გული შეუწყუნდა.

მე-გი დაავადლე მოკლეულს ხელი, ავწიე და ქალს
გვერდით მოკუდე, გაფასწორე ეტლში, რომ არ გადმო-
ვარდნილიყო, გადავსვენიე ზურგის საეუდელოზე, შევეკე
კოფოზზე და ცხენები დავძარ...

მივიუყანე ეტლი და ქალის სისხლის კარზე გავან-
რე... ჩამოვხტი ეტლიდან, გავიხადე შეეტლეს ტანისა-
მოსი, იქვე დავყარე, მიველ ვარებთან და ზარი დავრე-
კე... მერე შევხედი ეტლს: ქალ-ვაჟი გადასვენიეული
იყუნენ ეტლში, თითქმის სძინავით. შემიდეგ გზას გავუ-
დექ და როდესაც ამ სისხლის გვერდზე გავიარე—შენ
მომაგონდი და აი, შემოველ აქ, რომ შენთვის შეამზა
რაც თავს გადამხდა. რად აღვიძრა ასეთი სურვილი მე
თითხნა არ ვიცი...

დამაღვას არ ვაძინებ... ან სდ დავიმალე? ჩემს
თავს ხომ ვერ გავაქცევ, თუნდა მართლ-მსაჯულებას მი-
ვეუფარო?! არც სინაღოსის მხალეების შემიხანს, რადგა-
ნაც იმ წამის შემდეგ, როცა ჩემის თვალთ ვინაზე, ჩემის
უფრით გავიგონე სუფარულ ადამიანის დალატი—როგორ-
ღაც დავცარიედი... მე ახლა ფუტურო ხეს ვბეჭარ...
გარეგნობა ადამიანის მქვეს, მაგრამ, ფუტუროში არ იყოს,
გამოფუტურავებული ვარ... რაც რამ ვაცური დიხსება
მოაბრუნებდა ჩემს ადამიანობაში—ცხოვრების გეგმა ამ-
სწო, ამოშრო და ახლა დანდილ ჭურჭელს ვბეჭარ, რო-
მელშიაც, შეიძლება, ოდესმე მდგარა გამაგრებელი
ცვარი...

არც სიეფარული, არც მოქვარება, არც სათნაობა
და არც სხვა რამ, ურთმდისდაც კაცს კაცობა არ
ეთქმის,—აღარ მოაბრუნებ ჩემს სისხლში, ჩემს ტვინში...
იქნებ ცოცხალი დავრჩე, იქნებ მართლ-მსაჯულების
ზღუდევამდე, თათან მე მოვიწირაფო ის დღეები, რაც ამ
სოფლად ვადეგ დამჩენია, მაგრამ, იცრდე, ერთიც და
მეორეც არც აზრის და არც გრძობის საფოფო როდი
იქნება. მე უნდა იმის გარეშე ვდგევიარ, რასაც შეიქს
ეს ორი უძლიერესი ნაკალი ადამიანის ქვეყნად არსებობი-
სა და, თუ ვმოქმედობ,—ვმოქმედობ როგორც ერთხელ
ამოძრავებული მანქანა ინერციის კანონის ძალით...

მაშინ-გი, როცა ის მივივარდა, ცხოვრება ხან სხი-
ვლანს, ხან ზირქმე ვარსკვლავად მიხატავდა... ცხოვრება-
ში ვხედავდი აზრანობას, რომელიც აცისკროვებდა ჩემს
კერძო არსებობას... ეს აზრანობა თითქმის მაგული-
ხმებდა, რომ ადამიანი თითან არის მშვედელი თავის ბე-
დისა, რომ მას აქვს შესაფერი იარაღი ბედთან საბრძოლ-
ველად... უკანასკნელი ჩემი სიეფარული იყო ამის მთავ-
დები... იგი, მართლაც, ცვალებადი იყო—ხან სსსრკ-ის,
ხან სსრკ-ის, მაგრამ ორივე შემთხვევაში ამაოძრავე-
ბული და იმის მიჩვენებელი, რომ მე მარტო კი არ
ვცოცხლობ, არამედ ვადეგ ვცხოვრობ, —ვინაშე ბედნიე-

რებისთვის და სკუთარის მარჯვენით ვკვლავ ჩემს
ბელს...

როდესაც იმ უბედურ ადამიანს ვკვლავდი,—მაშინ
აღუღებულ სისხლის გამო გონების თვლი დასუ-
ჭული შეხდა და ახლა, როცა გაიარა გრძობ-
ბათა ფრონამ, ვხედავ, რომ ეოველისფერი ამა... მე
მოვკალი ადამიანი, ჩემის სულიერ მუედროების დამარ-
ღვეელი, მაგრამ ხომ ვერ მოვხე თვით იღვა ადამიანის
უბედურებისა... მე გავათხსირე სუფარული ქალი,
რომელიც, შეიძლება, ამის შემდეგ, ადარც—კი დარჩეს ამ
სოფლად, მაგრამ ამით ხომ თვით იღვა მოლატეობის,
ცბიერების არ გამინადგურებო, არ მომივლავს!.. იგი
ისევე ცოცხლია, ისევე არსებობს და განაგრძობს თავის
სსსრკ-ის საქმეს... და, ვგონებ, რომ უნაყოფია ბრძოლა
აზრთან, იდეასთან, რომელიც შინაარსის ადამიანის ცხო-
ვრების, მაშინ, როდესაც თვით ადამიანი მოსლოდ ფორ-
მას, ჭურჭელი მისი... ერთიც და მეორეც ცვალებადობას
განიცდის, იმტერევა, მაგრამ იღვა და აზრი სხვა
მსგავსში თავსდება და ასე იქნება მუდამ, ვიდრე ქვეყა-
ნაზედ ორი ადამიანი მაინც დარჩება...

აი, ამის განცდამ და შეგნებამ კარდამქნა მე არა-
რად და მაგრძობისა ამაება ჩემის არსებობისა...

* *

არჩილი წავიდა. სსსრკ-ის ვერა უთხარი-რას. ან რა
უნდა მეთქვა?! კაცია სსსრკ-ის კავშირით გასცილებდა
და მიეღწა იმ კვლამდე, სადაც სული და ხორცი ერთი-
ნეთს ეერება, სადაც იწიება თვალნილული გარნილება,
უსაზღვრო დუმილი ცოცხლ არსების, ნირვანა... და... მე
რადაც ზატარა, კინი მიჩვენა ჩემი თავი არჩილთან შე-
დრებით... მე კაცს-გი არა, კაცუნას უფრო ვკავდი,
დღიურ სინცხლის ურთმქრთილ მონას, იქამდე უძღურს,
რომ მთელი საათობით ვიქირობდი და ერთი უბრლო,
გახუნებული აზრი ვერ გამომქმენა მოთხრობისთვის...
ის-გი... არჩილი... რა დიადი იყო... ბუმბერაზი
ვით ამაების, არარაობის იღვა... მას თითქმის განცდილი
ქინდა სადუმლოება სიკვდილ-სიცოცხლისა და, -მათ სსსრ-
ღვარზე მდგარი,—იგი თვისის გრძიეულის თვალთ
განსჭვრეტდა ქვეყნის დასაბამს და დასასრულს...

და როდესაც ვაკვირდებოდი არჩილის ნახობის,
ვგრძობდი, რომ ჩემს თავში აზრი ინსკუება... აზრი,
მოთხრობის შესაფერი... დიდი, მშვენიერი მოთხრობა
დაიწერებდა არჩილის ცხოვრების კვიზოდისა, დრამა-
ტიზმით, გულხმიერებით აღსავსე... მართლაც, სსსრკ-ის
მოთხრობად იგი ვერ ივარგებდა, მაგრამ ჩემზედ არ იყო
დამოკიდებული?!.. მეჭურჭლე-სათიკენაც უნდა-იქითაქნ
გამაბამს სდვინესო ფურს, ნათქვამია და მეც ხომ
ამ მეჭურჭლეს მდგომარეობაში ვიუფა... ახლა რა ვუ-
ყთ, რომ ეს ამავე ახლს წელს ისე ეკილოკავება, რო-
გორც სუსხიანს ზამთარს თხლად ნაკემსი ჩითის ჩასცმე-
ლი... მაგრამ, სულ ერთია, არარაობაში არც ამ ჩასცმელს
დაიწერებს კათოშილი ადამიანი და რადმე გამოიყენებს...

მაშ ასე!.. შეუდგეთ ჩვენს წმინდა საქმეს და ვინც
ამას სძრახის რამედ ჩამოვარტმეს—ის ჩვენს რეაქ-
ტორს ნუ ეტყვის—ასე ტბილად დამიბრძო.

ჩემი საბრძანებელი როგორღაც განათდა... ბურუსი შეთხელდა... ორჯერ-სამჯერ სარკვეთაც ჩავიხედე და, ხუთის მაგიერ, მხოლოდ ორად დავინახე ჩემი სახე, რომელიც წინანდლებზე როდილა შეჩვენა უდავლობის ფარგალში მომწვედელი... შუბლზე თითქოს აზრის შეტყუვლების შარვანდელი გადაიფენოდა და ამ შარვანდელის სხივები ჩემის მომავლის მოთხრობის სტრუქტურებით იყო ნაქსოვი... გულში დიდ მადლს ვწირავდი განგებს, რომ არჩილი მომავლიანს ჟამს სასო-მიხილო ბიასს და ჩემს ოცნებას აფრთხილებინა...

შეუვდიქ წერას... ვწერდი გაფთხებული, გამძვინვარებული... ჩემი ცოცხლის სუფური ამ ჟამად ქარხანასავით იყო ამოძრავებული... შიგ აზრი, სურათი, წარმოდგენა იბრძოდებოდა და შერე ქალღმერთს კადადიოდა... დაწერილს არტ-კი გადავიკითხე ხელზე და ქალღმერთის ნაწკრეპს გვერდზე დავდებდი... იქნებ, დიდი სისულელეც იყო ის, რაც უკვე გამოცნო ჩემის ტენის მუშაობას, მაგრამ ჩემთვის ამას მნიშვნელობა არა ჰქონდა... ცოცხლის თვალ-წინ არჩილის არსება შედგა... ყურში მისი ხმა ჩამესმოდა... მესიარების ფარფლიც მისი სიტყვები იბეჭდებოდა... ვტვლილობდი არც ერთი მოძრაობა მისი სულისა არ გამომხარვოდა, არც ერთი სვამიადი არ მიმიფრვოდა ცოცხლის თვალთვან... თვით მე, ცოცხლის ფრთებზე შესივებული, არჩილად გადავიქცეოდი ხელზე და იმის მაგიერობას ვეწეოდი... ჩემი სულიერ ვითარების სურათის გადაღება რომ შესაძლებელი ყოფილიყო, — დაწვინებული ვარ, ძლიან ვეგვანებოდი ძველი ჯურის ტრავიკა-მსახიობს, უშველებელის ტანისას, დიდის, მისხვილის და ყოვლის ფრთასავით შავ უფავსებთან, ბრავდა თვალბით, მკვლავ-ჭადონ წამოსასხამში და ხელში ბერ-გეტით... რომელიც ხმითა დიდითა მოსთქვამდა თავის კაქმას, უჩიოდა ბუნებას, ადამიანს და დამაბლებელს!..

* * *

რედაქტორის ხმამ გამომადგოდა.

— რა დავამართა, კაცო!.. ნახევარი საათი გიუვირი და ცოცხლობა ვერ ჩავატდე...

— ჰა... ჰმ... ჰმ... რა იყო... ვინ არის...— ვუპასუხე მე ხმობრებით.

— როგორ თუ ვინ არის?!.. მე ვარ, მე... დასწერე თუ არა მოთხრობა?... თუ არ დაგიწერია, იცოდე, დიდ სკანდალს დაგაწვე... ყურნალის ამ ფურცელს, სადაც შენი ნაწერი უნდა იყოს დაბეჭდილი, სოფთას დაუტოვებ და ზედ ქარავით ავწეობინებ: „ამ ადგილას ამა და ამ ვაჟბატონის მოთხრობა უნდა ყოფილიყო დაბეჭდილი, მაგრამ, სიზარმაცის და ფუქსავატობის გამო, მოგატყუა, თუმცა ავანსი-კი წადებული აქვს— შეთქი“— ჰა! დასწერე თუ არა?..

— კმანდ მაგიდაზე ყოია ფურცლები, წაიღე და მომიშორდი... მე თითონ არ ვიცი— რა ხილავ... შეძინება... თეთრად გათენებული იყო, რომ დაწვექა...— ვუპასუხე მე და მეორე გვერდზე გადავტრიალდი.

— ჰაი, უიხად! ბაშხადუნ ბიჭო!...— მომადანს დიმილით ჩვენი შეთქმა და მაკვირვებელს გასწია.

ტკბილ ხმანებაში ვიჯივი... მესიზმრა, ვითომც სადაც თვალ-წვედუნ დარბაზში ვარ... მკობია სინემატოგრაფი იყო... აუარებელს ხელს მთუყურია თავი, რომელიც ზღვასავით ღელავს... ერთბაშად დაბნეულს... ამავე დროს ერთ-ერთი კედელი კი ამ დარბაზის უცვლად თეთრად განათდა და ზედ ჩემი მოთხრობა ადობეჭდა... ჭერ ფურცელ-ფურცელ დალაგდა... შერე მარცხსავით გადაიშალა... ფურცლები სხვა და სხვა ფერადით იყო ადობეჭდილი... ამ ფერადებს თან და თან იერი ეცვალათ და თითოეული ცალკე უმშვენებურს ფერად გადაიქცა... ამ დროს გამოვიდა ვიღაც დარბაზელი ვაჟბატონი... და ვაშტურდი და ვინ ვიცანი?... ჩვენი ცნობილი კრიტიკოსი... გამისჯდა გული! აბა, ახლავ თუ მაშტურება-შეთქი თავი— გაუთიქრე... ჩვენ შორის უთანხმოების ზღვარი იყო ცხოვრების მიერ გაფლტული: მე მისი კრიტიკოსობისა არა მწამდა რა და იმას-კი ჩემის ბეჭეტის ცნობისა.

მაგრამ, დახეთ სსწუხლას!.. იგი დიმილით მოუხლოვდა ერთ-ერთ ფერიათავანს, მოავლო ხელზედ ხელი და დაუწყო ციბრუტავით ტრიალი... რის გამოც ფერია, — ე. ი. ჩემი მოთხრობის ფურცელი— ჭერ გრძელე, უშველებელ ვარდის კოკორად შეიკრა და შერე ვარდად გადაიფურჩქნა. ბოლოს კრიტიკოსმა მადლს აიქნა და ჰერში გააჩერა. ასევე მოექცა დანარჩენებს. მთელი ამ ხნის განმავლობაში, რაც ყველა ამ ჯადოქრობას სწავლიდა— ჩვენი კრიტიკოსის სახიდან სიამოვნების დიმილი არ მძებნებოდა, თითქოს ხელს ეუბნებოდა— ხედავთ რა სულის წარმტავი ფერებიან... ბოლოს მოკრიფა ყველა ის ვაჟბატონი და ერთ დიად თავიკვლად შექპნა და ეს თავიკული სიურცეში გასტყორცნა... ვაჟბატონი ისევე ფურცელბად გადაიქცა შემდეგ ის-ზედ წარწერთ: სისულელეთა— შირალ-შირალით წამოსული ფურცლები ერთ დიდ კალთაში ჩიცვივდა... კალთას ზედ ეწერა: სანაცვე.

აქ-კი ვეღარ ავიტანე კრიტიკოსის საქციელი და იმისაკენ საცემად გადავიქე. ამ დროს კვლავ რედაქტორის ხმა შემომესმა:

— კაცო, ეს რეუბი მოკოტორებია?

გამოღვიძებამ დამამშვიდა, რადგანაც ის, რაც ახლავ გადამხდა თავზედ, — სიზმარი გამოდგა... მართლაც, ცუდი ნიშანი იყო ეს სიზმარი, მაგრამ მაინც სიზმარი იყო და არა მწვაუი სიცხადე.

— რეუბი მომიტორებია?...— დავკითხე ჩემ თავად რედაქტორს— რაო, არ ვარცა?

— არა უჭირს-რა... მაგრამ შენ სულ სხვა რამ დაგიწერია...

— როგორ თუ სხვა რამ?... განა რა უნდა დამეწერა?...— შეუკითხე კვლავ რედაქტორს გაუპირვებული.

— ის, რაც მიამბეს...

— შერე, ვინ გაამბო?

— არჩილმა...

სახტად დავრჩი.

— განა შენ საიდან იცო?

— როგორ თუ მე საიდან ვიცი... ის კაცი მე გამოგვიხაზუნე...

— შენ?!

— ჰო—შემომცინა რედაქტორმა—იქნებ, შენ მარ-
თალი გგონია; რაც არჩილმა გაიმოა?!.—რედაქტორმა
გვლავ თავისებურად ჩაიკუჭკუჭა—ვიტოდი, ვიდრე
მუჭლუტუნს არ წაგვრადნენ—არაფერს დასწერდი და აი,
ამ მუჭლუტუნად არჩილი გამოვიყენე... ის ამბავი ჩემი
შეთხზულისა... საქარგი მოგეცით და ქსოვა კადეკ შენი
საქმე იყო... ავი ამიტომაც, ვინ იცის, რეები არ შეგი-
ქარგავს... იმ კაცმა უბრალო, სდა თავკაცსავალი გაიმ-
ბო და შენ-კი... ფეიქარის ქსელივით გაგებამს... ორი კა-
ცი მოგიაგაღვს... მესამე სიკვდილის წინამდე მიგეუყნია...
რამდენი ტუფია-წამალი დაგიხარჯავს... მერე რისთვის?!
ერთი ჰაწია სხახლწლო მოთხრობისთვის... მაგრამ არა
უშავს რა... შემდეგის ნომრისთვის გამოგვადგება...

ის იცინოდა გამეოფილებით სავსე სიცილით, თით-
ქის ბეტი-ბუტის ტუცა-ტუკი... შე-კი ოჩინსავით
ვიჯექ ლოგინზე და სულელურად შევეურებდი ამ უცნა-
ურ აღმანს, რომელმაც ასეთი ოჩინი მიუცა... დარწმუ-
ნებული ვარ, მეტის-მეტე ტუტუტურა გამომეტრეველებს
ქმონდა ჩემს სხეს, რადგან ბნ რედაქტორის სიცილი
თან და თან გაძლიერდა და ბოლოს იაბო-ცხენის ხვიზვი-
ნის მსგავს ხარხარად გადაიქცა.

ილ. ელევთერიძე.

ც ხ მ ვ რ ე ბ ა

რომანი გიუ დე მონასანისა

თარგმანი ფრანგულით დ. კასრადისა.

I

ჟანა მორჩა ბარგის ჩაღაგებას და ფანჯარას
მიუახლოვდა. გარედ წვიმა არა სწყდებოდა. მთელს
ღამეს გაათორებული ავდარი წვიმას უშენდა ფანჯ-
რის შუშებსა და სახლის სართულს. მოქურუშებუ-
ლი ცა, თითქოს ღვართქაფად გამსკდარიყოს, კო-
კის პირულად მოჰშვებოდა დედამიწაზე და ათონთ-
ხლილ-ადულებულს ისე ანობდა როგორც შაქარს.
მძიმე აღმური ყოველს დაბერვაზე სიცხის ლულით
ახშობდა, არემარეს. აზვირთებული ნაკადულები გად-
მომექდარიყვნენ ნაპირებზე და უდაბნო ქუჩებს მი-
შვებოდნენ, სადაც შენობების რიგი, როგორც წყალ-
ში ამოვლებული ღრუბელი ისე ისვამდა სისველეს
და ოფლსავით სხურავდა გაყდენთილ სინესტეს დაბ-
ლა დერეფნებისა და სარდაფების კედლებზე.

წინა დღითვე მონასტრის კედლებიდან გამო-
სული ჟანა, დღეს სამუდამოდ თავისუფალი, მზათ იყო
ცხოვრებისაგან მოეთხოვა ყოველისფერი ის, რაც
მისი აზრით კარგი იყო და რაზედაც დიდხანია
ოცნებობდა ოთხ კედელ შუა. თან კი გულში ში-
ში არ უკრთებოდა, ვაი თუ მამამ გადაიფიქროს,
თუ რომ წვიმა არ გადაიღებსო. და აი, დილას
აქეთი ეს მეორედ შესწერებოდა შორს ჰორიზონტს,
რომ იქ რამე სანუგეშო ამოეკითხნა.

ამ დროს მას კარების უკანიდან დაუძახეს:

— ჟანეტა!

— შემოდი, მამა, — უბასუხა ჟანამ და მალე იმი-
სი მამაც გამოჩნდა.

ბარონი სვიმონ ჟაკ ლე პერტუის დე ვოელი
წარსულ საუკუნის წარჩინებულ გვარს ეკუთვნოდა,
კეთილი, უწყინარი, თავისებური ხასიათის ადამიანი.
როგორც ჟან-ჟაკ რუსოს აღფრთოვანებულს მოწა-
ფეს, ძლიერ უყვარდა ბუნება, მინდორ-ველებზე
ხეტიალი და პირუტყვები.

არისტოკრატად დაბადებული იგი ინსტიქტიუ-
ხრი მტერი იყო ოთხმოც და ცამეტი წლებისა *);
მაგრამ თავშეკავებული ფილოსოფოსი და აღზრდით
ლიბერალი—მოძულე იყო ყოველგვარ ძალდატანებისა,
თუნდაც უწყინარ ბოროტებისა. მისი დიდი ძალაც
და უღონობაც მისსავე სიკეთეში გამოიხატებოდა.
სიკეთე—რომელსაც ხელი არ ჰკმაროდა სააღერ-
სოდ, რომ ყველასთვის სული გადემალა გულს
ჩასაკვრელად, სიკეთე მშობლიური, უანგაროდ მი-
მობნეული, რომელსაც არაფერი ჰქონდა შესაკვებ-
ლად, როგორც რომ ნერგთა შეჩერებაა, ნების ჩახ-
შობა, სრულ ენერჯის გამოფიტვა, ერთი სიტყვით,
გადაქარბებული სიკეთე, რომელიც ხშირათ მანკიე-
რებად გადაიქცევა ხოლმე.

ის თეორიის მოყვარული იყო და ჰფიქრობდა
თავის ქალის კარგად აღზრდას, რომ ის ჰყოლი-
ყო ბედნიერი, სათნოიანი, სიმართლის მოყვარე და
მგრძობიერი.

მისი ქალი თითქმის თორმეტ წლამდე მისსავე
სახლში იზრდებოდა, შემდეგ კი მიუხედავად დედის
რჩევისა და მის მხურვალე ცრემლისა იგი განწესე-
ბულ იქმნა ქალთა მონასტერში, სადაც მოამწყე-
დიეს კარჩაკეტის სასტიკ მონასტრის კედლებში,
რათა მსოფლიოს მოწყვეტილს მსოფლიოსი არა რა
გაეგო. მამას ჰსურდა, რომ ჩვიდმეტ წლამდე ქალი
ასე უმანკოდ ჰყოლოდა, შემდეგ კი გამოეყვანა და
საკუთარის ხელით ჩაეყურყუმელავებინა ქეშმარიტე-
ბის პოეზიის კამკამ ტალღებში, და რომ მინდორ-
ველებზე, უხვს ნაყოფიერს დედამიწის გულს, გა-
დაეპენტა მისი სული, რომ მასში შთაენერგა ცხო-
ველთა უბრყვილო სიყვარული და ამ რიგად შეეს-
წავლებინა მშვიდი ცხოვრების მშვიდი კანონები.

იმ დღეს ჟანა მონასტრის კედლებს სამულა-
მით თავს ანებებდა, სიხარულით ცას ეწვოდა და
ოცნებობდა იმაზე, რომ რაც შეიძლება მალე დას-
წაფებოდა ცხოვრების წყაროს. იგი მზათ იყო ერთ-
ბაშათ განეცადა ყოველგვარი სიხარული და ბედ-
ნიერება, რომელნიც კარჩაკეტილობისას, განთი-
ლისას და ღამით, მარტოობისას და ეულობისას მის-

*) ოთხმოც და ცამეტ წლებად მონათლულია
1793 წელი, იკობინური რესპუბლიკა, უშესანიშნავესი ხანა
საფრანგეთის რევოლუციისა,
მთარგმნელი

მა გონებამ განყენებით უკვე განიცადა და განვლო.

ის ჰგავდა ვერონესის სურათს თავის ელვარე წაბლისფერ თმებით, რომელიც თითქოს ჩამოშლილ-და ლამაზ, მოყვანილ სახეზე, მსუბუქ მჩატ გინგლით უჩინრად შემოჩრდილულს არისტოკრატიულ სახეზე, როგორც ფერმკრთალს ხავერდზე, როდესაც მზე მას ბუსუსიან გინგლებს ეაღერსება. მას ჰქონდა ცისფერი თვალები, ფირუზის ფერად გამოშქივალი. ზედ მარცხეა ნესტოზე მხლის კუკური აბზინებოდა, და ერთიც მარჯვნივ—ზედ ნიკაპზე, რომელზედაც სულ რაღამდენიც ღერი ოდნავ სათვალჩინო პირის ფერი ბალანი ამოსვლოდა. ის იყო სრული, მაღალი, მოყვანილ ტანისა, გულმკერდით მომწიფებული; ხმა კრიალა და ზარის მაგვარი ჰქონდა, მისი უმანკო და გულწრფელი კისკისი არეს საამო სიხარულს ჰგვრიდა. ხშირად ჩვეულებრივად ორივე ხელს საფეთქლებზე შემოივლებდა და ნაზად უკუღმა გადისვამდა კულულებამდინ.

შემოსვლისთანავე მამას მივარდა და პირდაპირ ყელზე შემოეხვია:

—ახლა, მამა, მივდივარ?—ჰკითხა ღიმილით.

—ვის გაუგონია ამ ავდარში მოგზაურობა!— მიუგო ბარონმა და ხელი ფანჯრისკენ გაიშვირა. მაგრამ ჟანა ბარონს გულში ჩაეკრა და დაუწყა მუდარა:

—ოჰ, მამა, წავიდეთ, მე დავიტანჯე... შუადღის შემდგომ გადაიდარებს.

—მე კი მგონია, რომ ამ აზრს არც დედა მოგიწონებს.

—დიახ, დიახ, გეფიცები რომ ჰო... შენ მე მომანდე და სხვა მე ვიცი.

—კარგი, თუ ასეა, მეც მსურს, წავიდეთ.

ჟანა სიხარულით ფეხზე აღარ იდგა და საჩქაროდ დედის ოთახისაკენ გაექანა

მას აქეთ რაც ის მონასტერში მიიბარეს, რუენის ზღუდეებს არ გაცვილებია. მამა ნებას არ აძლევდა რომ სადმე წასულიყო, სანამ მის მიერ აღნიშნულ ხნისა არ შესრულებოდა. სულ რაღაც ორჯელ წაიყვანეს პარიზში, ისიც მხოლოდ ორის კვირით. მაგრამ ესეც ხომ ქალაქი იყო, ის კი მხოლოდ სოფელზე ოცნებობდა.

დღეს კი ის მიდიოდა საავარაკოდ აღენარში, თავიანთ საკუთარს მამულში, ძველის ძველ სავარეულო ციხე-დარბაზში, რომელიც აგებული იყო იპორტის გადმოკიდულს მშვენიერს კიდეებზე. ის ჰფიქრობდა გავტარებინა მშვიდი, მყუდრო ცხოვრება დღეებსა და მინდორ-ქალებში. ამის გარდა მას გაგონილი ჰქონდა, რომ მისთვის იქ აევით საკუთარი კოშკი, სადაც ის სამუდამოდ დარჩებოდა, როდესაც გაათხოვებდნენ.

ეს წვიმა, რომელიც გუშინდელ საღამოს აქეთ აღარ გადადიოდა, მთელს მის სიცოცხლეში პირველი უდიდესი მწუხარება იყო.

ორიოდ წუთის უკან დედის ოთახიდან გამოიქრა და სირბილით მთელს მონასტერს ყიჟინა მოსდო: —მამა, მამილო, დედასაცა ჰსურს... შეაბმე ვინე!

წვიმას ოდნავაც არ შეუწყვეტია. მან თითქოს განგებაც უმატა, როცა ეტლი კარებისაკენ გაემართა. ჟანა უკვე ეტლში ჩასაჯდომათ მზათ იყო, როდესაც მისი დედა ნელა კბეზედ ჩამოვიდა. ერთი მხრით ხელიხელ გაყრილი მოსდევდა ბარონი, მეორე გვერდით მოსამსახურე გოგო, კარგა მოზრდილი ტანი-სა—პატარა ბიჭსავით ჩატ უჩნული. ეს იყო ნორმანდიელი, კოს მხრიდან, რომელიც ერთის შეხედვით, სულ ნაკლები, ოცი წლისა გეგონებოდათ, მაშინ როდესაც თვრამეტ წელსარ აღემატებოდა. ოჯახში ის კარგად ჰყავდათ მიღებული, როგორც თავიანთი საკუთარი მეორე ქალი, რადგანაც მისი უფროსი და ჟანას ძიძა იყო. მას როზალიას ეძახდნენ.

მისი უმთავრესი დანიშნულება მხოლოდ იმაში მდგომარეობდა, რომ თავისი ქალბატონი ხელით ეტარებია, რომელიც საშინლად დასრულებულიყო და აგერ რადენიმე წელიწადია რაც გულის სიმსუქნით იტანჯებოდა.

მან ხნეწით გაჰხედა სასტუმროს ქიშკარს, სადაც ამღვრეულ წყლის გუბეებს ლივლივი გაჰქონდათ და უსიამოვნოდ ადუღდუნდა:

—მართლაც და რა სისულეა ამ ავდარში კარზე გამოსვლა!

მისმა ქმარმა, რომელსაც პირზე მუდმივი ღიმილი ეკერა, უპასუხა:

—ეს ხომ თქვენ ინებეთ, ქალბატონო ადელიდა!

რადგანაც მისი მეუღლე ისეთ დიდებულ სახელს ატარებდა, როგორც არის „ადელიდა“, ის ყოველთვის წინ წაუმძღვარებდა ხოლმე „ქალბატონო“—ლომბიერებისა და ზღრმესის პატივის ცემის ნიშნით, თუმცა ხშირად შიგ დამცინავ კილოსაც გაურევდა ხოლმე ჩუმის ღიმილით.

შემდეგ, როგორც იყო, ეტლში ფეხი შეადგმევინეს. მისი სიმძიმით ეტლი მთლად ჩაიზინქა და თვლებში აქრიალდა. ბარონი თავის ადგილზე ჩამოჯდა, ჟანამ და როზალიამ თავიანთ ადგილი უკანა სკამზე დაიჭირეს.

მზარეულმა გოგომ ლუდვინამ ათასი ფალასფულასი გამოიტანა, რომ შიგ მათი მუხლები შეეხვია. ბოლოს თვითონაც აცოცდა ეტლზე, სვიმონის გვერდით მოიბუზა, გაშალა უშველებელი შალი და თავით ფეხებამდე შიგ გაეხვია. ქიშკარის დაკეტვის დროს მეკარემ თავის მეუღლეთ მოიბინა, რომ სტუმრებს საბოლოოდ გამომშვიდობებოდნენ და უკანასკნელად, ერთხელ კიდევ დაეჯილდოვებინათ ბარგობარხანის გამოზიდვისთვის, რომელიც ერთს პატარა ეტლზე დააკოჭინეს და უკან გაიყოლეს. მალე ყველანი გზას გაუდგნენ.

სვიმონს და მეეტლეს ზურგი ავდრისაგან მოელუშათ და თავ ჩაქინდრულნი თორთქალით სამკეც საყელოიან ინგლისურ საწვიმურში ჩამპარალიყვენ. ქარიშხალი კი წვიმასთან ერთად ეტლის შუშებს გმინვა-ვაგლახით უშენდა და მთლად ჰლეკავდა მოკირწყლულ გზას.

ეტლს ორი ბედაური მიაქროლებდა მდინარის ნაპირებზე გაყოლებულ გატყევილ გზაზე. ყველა ნავებზე საქედან საბელი ჩამოეშვათ და გატლექილ ანძების ანაბარად, თითქოს შემოდგომის დამდეგს გაცარცულ ხეებს ქარი მუქარით ტოტს ულენწავსო, საცოდავ სახით შეჭყურებდნენ ერთმანეთს. შემდეგ ეტლმა გზას გადუხვია და პირდაპირ რიბუტედის მთის ბულვარზე დაეშვა.

მალე განვლეს ველ-მინდვრები. ხამუშ-ხამუშ მოლივლივე დახნილი ტირიფის ტოტები, ზედ ახუნძილულ ავდრის მსხვერპლებით, საცოდავ სურათს ჰხატავდნენ წვიმის საცერში. ცხენები კი არა დგებოდნენ, ნალებით მარდათ სთქვეფავდნენ ტალახს, ეტლს სულ წინ მიაქროლებდნენ და ეტლის თვლებით აკრებილ შხეპს ჰაერში ისე აბნევდნენ, როგორც მზე სხივებს.

ყველანი სდუმდნენ. თვითველის სულის განწყობილება თითქოს ავდრისაგან დამბალიყო. ბარონესა წინ გადმოკურებულიყო, ნიდაყვზე დაყრდნობოდა, თავი ჩაქინდრა და თვალები მოეხუტა. ბარონი დამბალ და ერთფეროვან არემარეს მოწყენით ათვლიერებდა. როზალიას თოფრაკი მუხლებზე დაეგდო და ჰფიქრობდა, როგორც ჰფიქრობს საზოგადოდ ყველა უსწავლელი და ხეპრე. ჟანას კი თვით ამ გულის დამლევ ავდარშიაც უხაროდა და ისე იფურჩქნებოდა, როგორც შმორიან სარდაფიდან ჰაერზე გამომხვეებული ნაზი ყვავილი.

ღრმა-გამოურკვეველს სიხარულისთვის, როგორც რომ ფოთლებს ხის შტოთათვის, ისე შეეფარება მწუხარე გული. ისიცა სდუმდა, მართალია, მაგრამ სურვილი მაინც დიდი ჰქონდა ემღერნა, ხელი გაეყო ეტლის გარედ, წვიმით შეეგსო ორივე მუტა და შეეხერბა. მის სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა, რომ ბედაურები არა სდგებოდნენ, რომ საკუთარის თვალით სვერეტავდა ბუნების წყრომას, ირგვლივ განმანადგურებელს სურათს, და თითქოს კმაყოფილებით სთვრებოდა, რომ ამ წარღვნის შუაგულშიაც კი ის მაინც მყუდრო ნავთსადგურში იმყოფებოდა.

გაჯიქებულ მძაფრს შხეპის გამოისად ორსავე პირუტყვს დაბზენილს გაეაზედ ორთქლი კვამლსავით ავარდნოდით და წყალი წუნწკურით ჩასდიოდით.

ბარონესას ნელ-ნელა ტაატით ჩაეძინა. ექვსი დახვეული კავი, რომლითაც თავი მწყობრად ჰქონდა შემოფარგლული, ნელ-ნელა ჩამოეშალა, სამი

კისრის დალალი კი სულ მთლად მოსწყდა და გახსნილ უბეში ჩაეკარგა. მძიმე სუნთქვას ასკილსავით თავის კანჩურს აყოლებდა და ნახევრად გაღებულს პირიდან სტვენა ისმოდა. მისი მეუღლე კი მის წინ გადმოზრი ლიყო და ტყავის პორტფელზე ჯვარედინად ხელები დაეყრდნო.

მან ცოლს ხელი შეეხა. ისიც შეინძრა, გაელევიდა და მიბლექილი თვალებით სულელურად ახამხამა. ბარონს პორტფელი ძირს დაუვარდა, პირი მოეხსნა და ოქროს ფული ბანკის ბილეთებთან ერთად ეტლის ძირზე გადმოეღვა. ჟანას ამ სანახაობამ უნებური სიხარული მოჰგვარა და ერთი ისეთი გადიკისკისა, რომ ავდარისაგან ჩაბრუნებული გონება გამოუფხიზლა თავის მშობლებს.

ბარონმა ფულები წამოჰკრიფა და თავის მეუღლეს მიუბრუნდა:

— აი, ჩემო ძვირფასო მეგობარო, მხოლოდ ეს-ღაა რაც გადამჩა ელეტოს ფერმიდან. ეს უკანასკნელიც იმიტომ გაეყიდე, რომ აღწნარი გავლამაზო, რადგან დღეის იქით ხომ იქ უნდა ვიცხოვროთ.

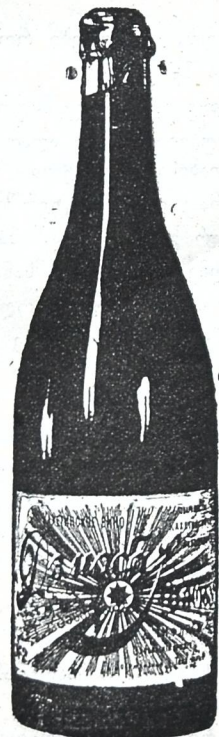
ცოლმა ექვსი ათას ოთხასი ფრანკი გადაითვალა და არხეინათ ჯიბეში ჩაილაგა.

(შემდეგი იქნება.)

რედაქტორ-გამომცემელი სვ. ყიფიანი.

„მ მო ზ ა“

მ ლ ი თ ხ ე კ ე თ ე უ კ ე მ ე ლ ე ნ ა ნ ა მ დ ე ი ნ ე კ ა ხ უ რ ი ლ ე ი ნ ე .

ც ე ნ ბ რ ი ლ უ რ ი ს ა წ ყ ო ბ ი

თბილისში, გოლოვინის პროსპექტი, სახლი დობროვსკისა. ტელეფონი № 1036. (წლ.—ნ.—11)

„მ მო ზ ა“